

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชีวิตประจำวันของมนุษย์ต้องมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา มนุษย์ถือว่าทุกสิ่งที่อยู่รอบตัวเราคือ สิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมมาที่มนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ เราเรียกว่า ทรัพยากร ซึ่งมนุษย์ได้อาศัยในการดำรงชีวิตและนำมาปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด แต่ในปัจจุบันมนุษย์ได้เชื่อว่าเป็นผู้ทำลายสิ่งแวดล้อม ทำให้โลกเสื่อมโทรมลง เกิดปัญหาหลากหลายต่าง ๆ ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์วิทยาและความเป็นอยู่ของมนุษย์มาก ทุกวันนี้โลกมีความเจริญขึ้น ทุกสิ่งทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ปัญหาต่าง ๆ ก็มีมากขึ้นเป็นเงาตามตัว และเพื่อจะให้ได้สามารถผ่านพ้นอุปสรรค สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้ลุล่วงไปด้วยดี มนุษย์ต้องรู้จักใช้สติ ปัญญา เหตุผล ใช้ความคิดเพื่อหาวิธีการที่เหมาะสมในการตัดสินใจแก้ปัญหาให้หมดสิ้นไป โดยที่การกระทำของเราจะไม่ส่งผลให้ผู้อื่นเดือดร้อน บางครั้งวิธีการแก้ปัญหาที่เคยใช้ได้ผลดีมาก่อน อาจนำมาใช้ในปัจจุบันไม่สำเร็จก็เป็นได้ ดังนั้นการศึกษาในปัจจุบันนี้ต้องมุ่งปลูกฝังให้เด็กรู้จักคิด ตัดสินใจแนวทางที่ถูกต้องมีความเข้าใจ และสามารถมองเหตุการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนการวิเคราะห์ปัญหา พิจารณาปัญหาและตัดสินใจแก้ปัญหาได้เป็นอย่างดี ด้วยเหตุนี้การสอนโดยสร้างศรัทธาและ โยนิโสมนสิการจึงเป็นวิธีการเรียนรู้ที่สามารถทำให้บุคคลเจริญปัญญาถึงขีดสูงสุดได้ เป็นการใช้ความคิดที่ถูกต้อง คิดเป็น คิดอย่างอิสระ คิดอย่างมีระเบียบ คิดหาเหตุผล แยกแยะคุณโทษ และทางออกให้เห็นตามสภาวะ สามารถคิด เลือกลง และตัดสินใจแก้ปัญหาได้ถูกต้อง

ความหมายของกลุ่มสร้าง เสริมประสบการณ์ชีวิต

มนัส รัตนดิลก ณ ภูเก็ต (2519) ได้กล่าวถึงความหมายของกลุ่มสร้าง เสริมประสบการณ์ชีวิต ซึ่งพอจะสรุปได้ว่า กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตเป็นแนวประสบการณ์ที่มีองค์ประกอบและรูปแบบที่สมบูรณ์ในตัวเอง เพื่อสนองความต้องการของประชาชน เน้นในด้านสร้างเสริมประสบการณ์เพื่อพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม มุ่งให้ผู้เรียนสามารถนำ

ความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต มุ่งสร้างเอกภาพของชาติ โดยมีเป้าหมายหลักร่วมกัน เปิดโอกาสให้แต่ละท้องถิ่นจัดหลักสูตรบางส่วนให้เหมาะสมกับสภาพความต้องการของท้องถิ่น มีจุดประสงค์ให้ผู้เรียนมีความรู้พื้นฐาน และความสามารถที่จะดำรงชีวิตได้ทั้งในด้านสุขภาพ อนามัยของร่างกายและจิตใจแต่ละบุคคลและชุมชน สามารถอยู่ร่วมกันในสังคม ปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อม และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ มีความรับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวม ตลอดจนมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและหวงแหนอธิปไตยของชาติ

สมพงษ์ พลสุภย์ (2521) ได้กล่าวถึงความหมายของกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต "สร้างขึ้นแล้วเสริมให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ในชีวิตอย่างเพียงพอแก่การที่จะอยู่ในสังคม"

กรมวิชาการ (2525) กล่าวถึง กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตว่าเป็นกลุ่มการเรียนที่ต้องการให้นักเรียนได้รู้จักปัญหาสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ทางด้าน อนามัย ประชากร การเมือง การปกครอง สังคม ศาสนา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ การติดต่อสื่อสาร ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้นำเอาประสบการณ์เหล่านี้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำรงอยู่และการดำเนินชีวิตที่ดี

จากที่กล่าวมาพอจะสรุปได้ว่า กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต หมายถึง กลุ่มวิชา ซึ่งจัดประสบการณ์อันเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต เพื่อที่จะนำความรู้เหล่านี้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

ลักษณะ ของกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต มุ่งเปลี่ยนแปลงและสร้างเสริมชีวิตไปในแนวทางที่พึงประสงค์ ลักษณะชีวิตที่ควรสร้างเสริมมี 4 ด้าน (สุนทรวิวัฒน์, 2525: 319) คือ

1. ชีวิตที่อยู่รอด มุ่งสร้างประสบการณ์ที่มีผลต่อสุขภาพอนามัยของผู้เรียน มีพละนาามัยที่สมบูรณ์รอดพ้นจากโรคภัยไข้เจ็บ
2. ชีวิตที่อยู่ดี มุ่งสร้างประสบการณ์ที่ช่วยให้ชีวิตมีหลักฐานที่มั่นคงขึ้น ำให้ผู้เรียนมีแนวทางในการประกอบอาชีพ รู้จักการผลิต การไว้ การทำมาหากิน การออมทรัพย์ และสามารถปรับตัวให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจและทางสังคม
3. ชีวิตท่ามกลางสภาพแวดล้อม มุ่งสร้างความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และ

เจตคติ จะช่วยทำให้ชีวิตพัฒนาไปด้วยดี ปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพและความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม ทั้งที่เป็นมนุษย์ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และเทคโนโลยี ประสบการณ์เหล่านี้จะช่วยให้ชีวิตมีความสุขได้

4. ชีวิตที่มีหลักการ มุ่งเน้นถึงหลักการและคุณธรรมในการดำรงชีวิต ที่เรียกว่า วัฒนธรรม ความภูมิใจงานชีวิตไทย สร้างศรัทธาและความเชื่อในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข สร้างความสนใจและความรับผิดชอบในหน้าที่ของพลเมืองไทย

บันลือ พกษะ วัน (2524) มีความเห็นว่าการเพิ่มเติมอีก 1 ด้าน คือ "ให้สามารถที่จะช่วยกันปรับปรุงสภาพแวดล้อมและสังคมที่ตนดำรงชีวิตอยู่ให้ดีขึ้น"

คณะกรรมการร่างหลักสูตรกลุ่มสร้าง เสริมประสบการณ์ชีวิต ได้ร่างหลักสูตรกลุ่มสร้าง เสริมประสบการณ์ชีวิตขึ้น โดยคำนึงถึงหลักการพื้นฐาน 5 ประการ (สุน อมรวิวัฒน์, 2525)

1. ขอบข่ายของ เนื้อหาของกลุ่มสร้าง เสริมประสบการณ์ชีวิตเกิดขึ้นจากมีความสัมพันธ์ และเป็นไปเพื่อแก้ปัญหาของชีวิตและสังคม

2. ลักษณะของ เนื้อหา มี 2 ประเภท คือ

2.1 เนื้อหาที่เกิดขึ้นโดยตรงจากสภาพปัญหาและความต้องการของชีวิตในสังคมไทย

2.2 เนื้อหาประกอบที่แม้จะไม่ใช่ปัญหาของชีวิตโดยตรง แต่มีอิทธิพลมากต่อการดำรงชีวิต ค่านิยมและคุณธรรมของผู้เรียน

3. มีความสอดคล้องกับหลักการ และจุดหมายของหลักสูตรแม่บท

4. พยายามผสมผสาน เนื้อหาที่มีความสัมพันธ์ใกล้เคียงกันให้มารวมกันอย่างได้สัดส่วนเหมาะสม

5. การจัดประสบการณ์กลุ่มนี้มิใช่เป็นการ "ตัดวิชาเดิมเพิ่มวิชาใหม่"

สุน อมรวิวัฒน์ (2525) ได้กล่าวถึง ขอบข่ายของเนื้อหาวิชากลุ่มสร้าง เสริมประสบการณ์ชีวิต ซึ่งครอบคลุมเรื่องใหญ่ ๆ ดังนี้

1. ปัญหาและความต้องการของชีวิตคนไทย อันได้แก่ เรื่องสุขภาพ อนามัย ทั้งทางกายและทางจิต การป้องกันและการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ปัญหาความยากจน อันได้แก่ การขาดความรู้พื้นฐานในการทํามาหากิน การใช้จ่าย และการเก็บออม รวมถึงต้องการอยู่ร่วมกัน

ในสังคมอย่างสันติและปลอดภัย

2. การเรียนรู้เรื่องเมืองไทยให้เข้าใจ และเห็นคุณค่าของวัฒนธรรม ศาสนา การปกครอง การเมืองและสังคมไทย รวมถึงหลักการ หน้าที่ สิทธิความรับผิดชอบของพลเมือง ไทยในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

3. การปรับตัวของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งที่เป็นมนุษย์ด้วยกัน สิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ เช่น พืช ดิน น้ำ ลม แสง ดวงอาทิตย์ ดวงดาว ป่าไม้ ภูเขา หิน แร่ ฯลฯ และ สิ่งแวดล้อมที่เป็นเทคโนโลยี เช่น เครื่องผ่อนแรง สารเคมี พาหนะและเครื่องมือในการสื่อสาร คมนาคม ฯลฯ เน้นการจัดความขัดแย้ง การสงวนรักษาและการใช้ประโยชน์สูงสุดและคุ้มค่า

4. กระบวนการแก้ปัญหาของชีวิต ซึ่งหมายรวมถึงความรู้ ทักษะและแนวปฏิบัติ ที่ช่วยทำให้ผู้เรียนสามารถดำรงและดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข

จากหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ได้กล่าว ถึงการจัดหลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ว่าเป็นมวลประสบการณ์พื้นฐานที่จำเป็นและ สามารถเกื้อกูลให้ผู้เรียนเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตของตนเอง เข้าใจธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมตนทั้ง ทางสังคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างตนเองและ สรรพสิ่งที่เป็นส่วนหนึ่งด้วย มีความคิด สติปัญญา ค่านิยม สามารถดำรงชีวิต แก้ปัญหา พัฒนา และปรับปรุงชีวิตของตนเอง ครอบครัวและสิ่งแวดล้อมดังกล่าวสู่จุดหมายปลายทางอันชอบธรรม สุนน อมรวิวัฒน์ (2525) ได้กล่าวถึงลักษณะ เฉพาะของกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ ชีวิต โดยสรุปไว้ดังนี้

1. เป็นกลุ่มประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการดำรงพัฒนา และแก้ปัญหาชีวิตของบุคคล บวกกับความรู้ ทักษะและเจตคติ ที่จะทำให้บุคคลสามารถสัมพันธ์ปรับตัว และใช้ประโยชน์สูงสุด จากสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นสังคมมนุษย์ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และเทคโนโลยี

2. บูรณาการเนื้อหาที่สัมพันธ์กันเข้าเป็นเรื่องเดียวกัน โดยจัดเนื้อหาเป็น 12 หน่วย คือ สิ่งที่มีชีวิต ชีวิตในบ้าน สิ่งที่อยู่รอบตัวเรา ชาดไทย ช่าว เหตุการณ์ วันสำคัญ การทํามาหากิน พลังงานและสารเคมี จักรวาลและอวกาศ ประเทศเพื่อนบ้าน การสื่อสาร และคมนาคม ประชากรศึกษา การเมือง และการปกครอง

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 เรียนหน่วยที่ 1 ถึงหน่วยที่ 5 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-4 เรียนหน่วยที่ 1 ถึงหน่วยที่ 8 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 เรียนหน่วยที่ 1 ถึงหน่วยที่ 12

3. ลักษณะของ เนื้อหาในชั้นต้น จะเป็นประสบการณ์ที่อยู่ใกล้ตัวเด็ก จึงเป็นลักษณะของ เนื้อหากว้าง ๆ ส่วนในชั้นที่สูงขึ้นไป มวลประสบการณ์จะขยายออกไปไกล เนื้อหาจะมีลักษณะที่ต้อง เรียนละเอียด และ เฉพาะ เรื่องมากขึ้น

4. ครูสามารถชักกลุ่มสร้าง เสริมประสบการณ์ชีวิต เป็นแกนกลางที่จะสัมพันธ์ประสบการณ์ กลุ่มทักษะ กลุ่มสร้าง เสริมลักษณะนิสัย และกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพเข้าด้วยกันเป็นหลักสูตรบูรณาการ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการดำรงพัฒนาและแก้ปัญหาชีวิตนั้น เรา จะละทิ้งหลักของศีลธรรมและคุณธรรมไปไม่ได้ นอกจากนั้นเจตคติและความสามารถพื้นฐาน ในการประกอบอาชีพ รวมไปถึงความสามารถในการสื่อความหมายและการคิดคำนวณก็ยัง เป็นองค์ประกอบสำคัญในกระบวนการของชีวิตด้วยเช่นกัน

5. กลุ่มสร้าง เสริมประสบการณ์ชีวิต มีลักษณะที่ยืดหยุ่น สามารถปรับได้ในแง่ที่เป็นเนื้อหา และประสบการณ์อันเป็นแกนกลางสำหรับผู้เรียนทุกคน และประสบการณ์ที่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น

แนวการสอนกลุ่มสร้าง เสริมประสบการณ์ชีวิต

การดำรงชีวิตของมนุษย์ย่อมต้องมีการคิด การตัดสินใจ การเลือก การแก้ปัญหา สิ่งเหล่านี้ถ้าไม่มีปรากฏอยู่ในตำรา แต่มนุษย์จำเป็นต้องคิดหาคำตอบและปฏิบัติอย่างดีที่สุด สำหรับตนเอง โรงเรียนจึงมีหน้าที่สร้าง เสริมประสบการณ์หรือฝึกฝนให้ผู้เรียนทุกคนรู้จักคิด เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิตให้ดีขึ้นโดยไม่ขัดแย้งกับแนวคิดทั้งทาง โลกและทางธรรม อีกประการหนึ่งในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง ความก้าวหน้าทางวิชาการสาขาต่าง ๆ ความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งไม่มีวันหยุดนิ่ง เป็นเครื่องบังคับให้มนุษย์ต้องปรับตนเองให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้า นั้น ๆ ฉะนั้นบทบาทของการเรียนการสอน จึงต้อง เปลี่ยนจากการเรียนโดยท่องจำ เนื้อหาความรู้มาเป็นการฝึกฝนให้ผู้เรียนมีนิสัยในการแสวงหาความรู้ การทำงาน การปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม สามารถนำกระบวนการไป ใช้ได้อย่างคล่องแคล่วโดยอัตโนมัติในทุกสถานการณ์ (กรมวิชาการ, 2534)

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนกลุ่มสร้าง เสริมประสบการณ์ชีวิต

กิจกรรมการเรียนรู้การสอนเป็นหัวใจของการนำหลักสูตรไปใช้ หลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตนี้ทำให้เขียนจุดประสงค์ วางความคิดรวบยอดและจัดเนื้อหาสาระไว้ดีเพียงใด แต่ถ้าครูนำไปสอนโดยวิธีบอกให้จดและท่องจำ แล้ววัดผลจากการท่องนั้นแล้ว ก็หาได้บังเกิดประโยชน์อย่างใดต่อชีวิตไม่ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนจึงต้องเป็นการจัดสภาพการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้คิด ได้แก้ปัญหา และได้เผชิญสถานการณ์จำลองอันจะประสบในชีวิตจริงด้วย การใช้สื่อการเรียนรู้เป็นเครื่องช่วยก็มีความจำเป็น เพราะจะทำให้ผู้เรียนได้สัมผัสกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้อภิปรายถกเถียง และได้ค้นคว้าทดลองเพื่อแสวงหาคำตอบที่ถูกต้องด้วยตนเอง ประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนรู้ชั้นเรียนจะได้สะสมไว้ให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในการดำรงและดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี การดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้การสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้สะสมประสบการณ์ที่นำไปใช้บังเกิดประโยชน์ต่อชีวิตและสังคมนั้นควรปฏิบัติตามหลักการดังต่อไปนี้ (สุมน อมรวิวัฒน์, 2520)

1. จัดกิจกรรมที่สร้างความสนใจของผู้เรียน กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมขั้นนำ ครูอาจจัดได้โดยการสนทนาปัญหาหรือข้อสงสัยต่าง ๆ ที่นักเรียนมี ใช้ข่าวหรือเหตุการณ์ประจำวันที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่เรียน ใช้อุปกรณ์หรือสื่อการสอนต่าง ๆ เช่น ภาพ ของจริง ของจำลอง ให้นักเรียนเล่าประสบการณ์ของตนเอง แล้วต่อยอดการอภิปราย ชักถาม การแสดงบทบาทสมมุติ ให้ความช่วยเหลือหรือทนายปัญหา

2. จัดกิจกรรมที่เน้นการคิด เสาะแสวงหาคำตอบด้วยการค้นคว้าทดลองมากกว่าการสอนให้ท่องจำ และทำกิจกรรมถามตอบแต่เพียงอย่างเดียว เนื้อหาและความคิดรวบยอดที่จัดไว้ในหน่วยต่าง ๆ ของกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตนี้ ครูสามารถนำมาตั้งเป็นปัญหา จับประเด็นปัญหา ซึ่งปัญหาที่ครูตั้งย่อมเกี่ยวกับชีวิตของผู้เรียน และสิ่งแวดล้อมที่ผู้เรียนได้พบอยู่ทุกวัน เป็นการฝึกหัดให้นักเรียนแก้ปัญหา ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมขั้นต่าง ๆ เช่น ได้อภิปราย ได้ร่วมกันทำงาน อ่านและเขียนรายงาน ได้ร่วมกันจัดนิทรรศการ ทำแผ่นภาพ สมุดภาพ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ล้วนเป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงไปสู่ประสบการณ์ชีวิตทั้งสิ้น

3. จัดกิจกรรมโดยใช้สื่อการสอนเข้าช่วย แทนที่จะใช้หนังสือแบบเรียนแต่เพียงเล่มเดียว อุปกรณ์การสอนมีส่วนช่วยทำให้เกิดกิจกรรมที่น่าสนใจขึ้น การใช้ของจริง วัสดุจำลอง

และเครื่องมือต่าง ๆ ประกอบ จะทำให้สามารถจัดกิจกรรมได้หลายประเภท ช่วยให้นักเรียน ได้ฝึกฝนทดลองทำด้วยตนเอง การใช้แผนที่ กราฟ และสถิติต่างๆ ช่วยฝึกทักษะทางสังคมศึกษา และทางวิทยาศาสตร์เป็นอย่างดี ภาพยนตร์ สไลด์ ช่วยสร้างแนวคิดที่สำคัญและช่วยให้นักเรียน ได้เรียนรู้เรื่องราวของชีวิตและสิ่งแวดล้อมได้ดียิ่งขึ้น หนังสืออ่านประกอบและ เอกสาร เสริม ประสบการณ์จะช่วยขยายขอบเขตของความสนใจของผู้เรียนได้เพิ่มขึ้น ดังนั้นการจัดกิจกรรม ของครูจึงควรคำนึงถึงการใช้สื่อการสอนให้มาก ขอย่าเป็นครูที่สอนด้วยมือเปล่าเลย อย่างน้อย ใช้เพลงหรือนิทานประกอบบ้างก็จะช่วยให้นักเรียนได้สนุกและมีความหมาย

4. จัดกิจกรรมที่เลือกแบบสถานการณ์ในชีวิตจริง มีเนื้อหาในกลุ่มสร้างเสริม ประสบการณ์ชีวิตหลายตอนในหน่วย ที่สามารถจะนำมาจัดสถานการณ์จำลองหรือจัดการแสดง บทบาทสมมุติได้ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน อาจทำในแบบของการแสดง (Dramatic Play) การแสดงบทบาทสมมุติ (Role Play) และการจัดเกมสถานการณ์จำลอง (Simulation Games) ซึ่งจะช่วยให้นักเรียนได้รับการย้ำๆให้เรียนอย่างเต็มที่ สร้างความเข้าใจในสิ่ง ที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง นักเรียนได้เรียนรู้การทำงานร่วมกัน และเรียนได้อย่างสนุกสนาน

5. จัดกิจกรรมที่มีการวัดผลทุกขั้นตอน และนักเรียนได้มีโอกาสประเมินตนเอง การสอนที่เน้นแต่เนื้อหา มักจะมีการวัดผลในตอนท้าย เพื่อวัดดูว่านักเรียนสามารถจำเนื้อหา ทั้งหมดได้เพียงใด แต่การจัดกิจกรรมที่ได้ผลจะไม่รอจนจบบทเรียน หากมีการวัดผลทุกขั้นตอนที่ จัดกิจกรรมหลัก เช่น จัดกิจกรรมค้นคว้าก็ต้องมีรายงาน มีการจับฉลากปัญหา มีการทบทวนทักษะ ต่าง ๆ ใช้แบบฝึกหัดและแบบสอบถาม มีการแบ่งกลุ่มทำกิจกรรม และวัดผลงานซึ่งกันและกัน เป็นต้น การวัดผลจะไม่วัดแต่ความรู้ความเข้าใจเท่านั้น หากวัดรวมไปถึงความสามารถที่จะ ปฏิบัติได้ และทัศนคติของผู้เรียนอีกด้วย

ครูพึงถือหลักว่า ชีวิตของมนุษย์แต่ละคนนั้นต่างกัน วิธีการเผชิญชีวิต และวิธีการแก้ ปัญหาชีวิตนั้นแตกต่างกัน ดังนั้นผู้เรียนจึงต้องมีวิธีเรียนที่แตกต่างกันด้วย

วิชาการ (นามแฝง, 2522) ได้เขียนถึงลักษณะการเรียนการสอนกลุ่มสร้างเสริม ประสบการณ์ชีวิตในวารสารการศึกษาเอกชนไว้ ดังนี้

1. เน้นวิธีสอนให้ผู้เรียนมีความคิดรวบยอด และหลักการในแต่ละหน่วยการสอน ตรงตามหลักสุตรกำหนดไว้ เพื่อให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม
2. เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน จะมุ่งในด้านการศึกษาปฏิบัติ

3. ในเรื่องอนาคต จะมุ่งเน้นด้านการปฏิบัติ

4. ในเรื่องของการเรียนชั้นสูงต่อไป ก็ให้เน้นความรู้ ความเข้าใจ และรู้จักคิด
กรมวิชาการ (2525) ได้กล่าวถึงแนวการสอนกลุ่มสร้าง เสริมประสบการณ์ชีวิตว่า
ควรจะสอนโดยใช้หลักการต่อไปนี้

1. จัดการเรียนการสอนให้เหมือนกับสภาพชีวิตที่เป็นจริง เพื่อให้เด็กนำไปใช้ได้
2. สอนเพื่อแก้ไข และ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้ดีขึ้น
3. สอนให้เด็กเห็นความสัมพันธ์ และ เห็นความสำคัญของสิ่งต่าง ๆ ที่เรียน เพื่อ
ปรับปรุงความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น
4. สอนโดยให้เด็กมีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียน ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง สามารถสรุปเป็นความรู้นำไปใช้ได้
5. สอนโดยเน้นการปฏิบัติจริงมากกว่าการท่องจำจากกฎเกณฑ์
6. สอนเพื่อปลูกฝังคุณลักษณะที่ต่างต่าง ๆ ให้มีในตัวเด็ก
7. สอนเพื่อปลูกฝังพื้นฐานทางประชาธิปไตยให้มีความรู้ตัว เด็กและสามารถปฏิบัติตน

ให้เป็นพลเมืองดีของชาติ

8. สอนในเรื่องที่เป็นปัญหาจากใกล้ตัวเด็ก ไปสู่สิ่งไกลออกไป โดยใช้วิธีการต่อไปนี้
 - 8.1 การอภิปรายและการซักถาม
 - 8.2 การศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง
 - 8.3 การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม
 - 8.4 การแก้ปัญหา
 - 8.5 การปฏิบัติจริง

สำหรับวารสารมิตรครู (ไม่ปรากฏผู้เขียน, 2526) ได้เสนอการจัดกิจกรรมการเรียน
การสอนกลุ่มสร้าง เสริมประสบการณ์ชีวิต ให้คำนึงถึงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนใน 10
ลักษณะ คือ

1. ให้ผู้เรียนได้รู้จักรักษาสุขภาพอนามัย ทั้งส่วนตนและชุมชน ตลอดจนเข้าใจ
ถึงวิธีการปฏิบัติตนให้มีพลานามัยสมบูรณ์แข็งแรง
2. ให้ผู้เรียนรู้จักปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมในปัจจุบัน
3. ให้ผู้เรียนรักท้องถิ่น ธรรมชาติ รู้จักสงวนทรัพยากร

4. ให้ผู้เรียนมีระเบียบวินัย รู้จักสิทธิหน้าที่ มีความรับผิดชอบ เคารพกฎหมาย และ เข้าใจงานหลักการทำงานของการทำงานร่วมกันในสังคมประชาธิปไตย
 5. ให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในความเป็นไทย ดำรงไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นและความเป็นเอกราชของชาติ
 6. ให้มีการสอนข่าว เหตุการณ์เป็นประจำทุกวัน
 7. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเรื่องวันสำคัญ ในระยะที่ใกล้จะถึงวันสำคัญนั้น ๆ และจัดกิจกรรมพิเศษให้ตรงกับวันสำคัญนั้นด้วย
 8. เน้นให้ผู้เรียนเห็นภัยและโทษ พร้อมทั้งรู้จักหลีกเลี่ยงภัยจากยาเสพติด
 9. ให้ผู้เรียนเลื่อมใสในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
 10. ให้ผู้เรียนรู้จักเลือกใช้อุปกรณ์บริโภค บริโภคและปรับปรุงสิ่งแวดล้อม เพื่อให้มีชีวิตดำรงอยู่ได้อย่างมีความสุข
- รู้จัก สุนทรียภาพ และคณะ (2526) ได้กล่าวถึงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตไว้หลายประการ เช่น
1. การอภิปราย
 2. การค้นคว้าจากหนังสือ ตำรา
 3. การเชิญวิทยากร
 4. การสัมภาษณ์โดยนักเรียน
 5. การเล่านิทานหรือเล่าเหตุการณ์
 6. การศึกษานอกสถานที่
 7. การสังเกตจากของจริง เหตุการณ์ ปรากฏการณ์ หรือการเปลี่ยนแปลงต่างๆ
 8. การทดลองและการสาธิตการทดลอง
 9. การแสดงบทบาทสมมุติ
 10. การใช้แผนที่
 11. การใช้ข่าวประจำวัน
 12. การจัดป้ายนิเทศ
 13. การจัดนิทรรศการ

14. การจัดกิจกรรมหรือสถานการณ์จริง
15. การสะสมรูปภาพ ช่าง ไม้ เมล็ดพืช แสตมป์ แมลง ฯลฯ
16. การใช้นวัตกรรมต่าง ๆ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ กระบวนการกลุ่ม ชุดการสอน เป็นต้น
17. การใช้สื่อต่างๆ เช่น ภาพโปสเตอร์ ภาพยนตร์ ภาพเคลื่อนไหว เครื่องบันทึกเสียง

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตจากที่กล่าวมา จะเห็นว่ากิจกรรมที่จัดนั้นเป็นการนำไปใช้ในชีวิตจริง โดยการสร้างสถานการณ์เลียนแบบชีวิตจริง ใช้เทคนิคการสอนแบบต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนสนใจและเกิดความเข้าใจ แทนที่จะใช้วิธีให้ท่องจำ นอกจากนี้กิจกรรมต่าง ๆ ยังมุ่งให้ผู้เรียนฝึกการคิด คิดเป็น แก้ปัญหาและนำไปปฏิบัติได้

นอกจากนี้ยังมีนักการศึกษาอีกหลายท่านได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับแนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนดังกล่าวมาแล้ว เช่น

มนัส รัตนดิลก ณ ภูเก็ต (2521) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับวิธีสอนบางอย่างของกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต สรุปได้ว่าวิธีสอนที่ถูกต้องต้อง เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้นักเรียนได้มีส่วนร่วม ได้แสดงออกมากที่สุด วิธีการที่ว่านี้ไม่ได้เน้นเนื้อหาวิชา แต่เน้นในด้านการกระทำ คือให้ผู้เรียนมีกิจกรรมมากๆ ให้นักเรียนได้คิดและแสดงความคิดเห็นโดยการอภิปราย ให้นักเรียนได้ทำงานเป็นกลุ่มเล็กๆ เพื่อฝึกการทำงานร่วมกัน ช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ช่วยกันค้นคว้า ช่วยกันแก้ปัญหา การค้นคว้านั้นไม่จำเป็นต้องค้นคว้าจากตำราเสมอไป อาจจะเป็นการไปสัมภาษณ์หรือสอบถามก็ได้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการ

สวัสดิ์ นิเทศารวิทย์ (2521) ได้กล่าวถึงการสอนในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตว่า นอกจากเด็กจะลงมือปฏิบัติแล้ว เด็กควรจะได้รับความรู้ที่ดีและเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันจริง ๆ อีกด้วย และยังได้กล่าวว่า การสอนประสบการณ์ชีวิต ต้องทำในสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวไปจนถึงไกลตัวที่สุดเท่าที่จะสามารถนำมาสอนได้ นั่นก็คือตั้งแต่ "ตัวของเรา" ไปจนถึงดวงดาว อวกาศ

สารัช บัวศรี (2521) ได้อธิบายวิธีสอนแบบแก้ปัญหาเพื่อให้นักเรียนคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น ซึ่งจะก่อให้เกิดบูรณาการว่าวิธีสอนที่เรียกว่าวิธีการแก้ปัญหานั้นมี 5 ขั้นตอนคือ การกำหนดปัญหา การตั้งสมมติฐาน ทดลองทำ วิเคราะห์ผลการทดลอง สรุปผล วิธีสอนนี้ช่วยให้นักเรียนคุ้นเคยกับ

การแก้ปัญหา รู้จักที่จะแก้ปัญหา เมื่อเกิดปัญหาขึ้นในชีวิตคนก็จะไม่ตระหนกตกใจ แต่จะรีบแก้ไขปัญหานั้นที่โดยวิธีวิธีการดังกล่าวนี้

วาริ กิระจิตร (2527) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับวิธีสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตไว้ว่า การเรียนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตมิใช่จะรู้ทางด้านเนื้อหาวิชาแต่อย่างเดียว แต่ควรผสมผสานความรู้ที่ได้เพื่อให้ผู้เรียนนำไปใช้ เป็นแนวทางการแก้ปัญหาของชีวิต และสำคัญที่สุดเพื่อช่วยให้อยู่ในสังคมได้อย่างดีมีความสุข แนวทางอันหนึ่งที่จะช่วยให้นักศึกษาบรรลุผลไปสู่เป้าหมายได้เป็นอย่างดี ก็คือการใช้เทคนิคและวิธีการสอนที่เหมาะสมกับวัย ธรรมชาติ และความสนใจของผู้เรียน

ทิศนา แชนมณี (2527) ได้กล่าวถึงลักษณะที่สำคัญของการเรียนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตไว้ว่า ลักษณะที่สำคัญของการเรียนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต คือ ลักษณะการสอนแบบบูรณาการ ซึ่งหมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมแสดงออกให้มาก การให้ผู้เรียนได้ฝึกทำงานร่วมกัน ช่วยกันคิด ช่วยกันค้นคว้า และช่วยกันแก้ปัญหา เป็นต้น ลักษณะการสอนแบบบูรณาการนี้จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดเป็น ทาเป็น แก้ปัญหาเป็น ซึ่งตัวประกอบทั้งหมดนี้จะถือว่าเป็นองค์ประกอบที่เป็นหัวใจสำคัญของการเรียนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

จากแนวคิดของนักการศึกษาหลายท่านที่ได้กล่าวมา จะเห็นว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตนี้จะ เน้นกระบวนการเรียนอย่างมีระบบ ใช้เทคนิค และวิธีการจัดกิจกรรมหลายรูปแบบ เน้นการเรียนการสอนที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้ เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักชีวิตและสิ่งแวดล้อม รู้หลักการในการดำรงชีวิต ปรับตัวให้เข้ากับ ความเปลี่ยนแปลงของชีวิต และแก้ปัญหาด่าง ๆ ได้

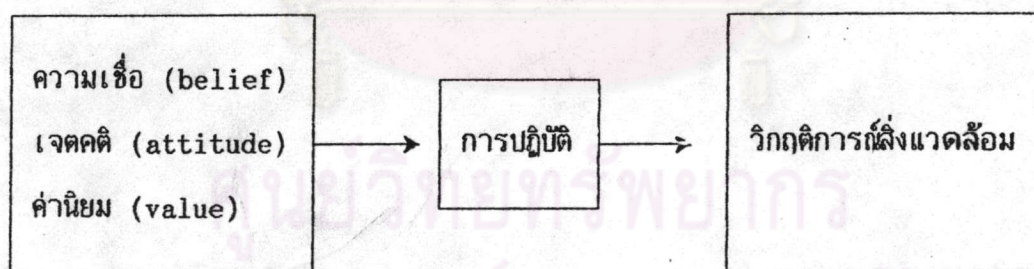
ความหมายของสิ่งแวดล้อม

คำว่า สิ่งแวดล้อม ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Environment เป็นคำที่มีความหมายได้หลายอย่าง เมื่อนำมาใช้กับคนโดยยึดคนเป็นศูนย์กลาง "สิ่งแวดล้อม" หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่แวดล้อมตัวมนุษย์อยู่ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต สิ่งแวดล้อมที่มีชีวิตได้แก่ พืช มนุษย์ และสัตว์ ส่วนสิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิต ได้แก่ อากาศ น้ำ หิน เป็นต้น สิ่งแวดล้อมทั้งสองประเภทนี้รวมกันเรียก

ว่า สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ (natural environment) นอกจากนี้ยังมีสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (man-made environment) ซึ่งหมายถึงสิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพ (Physical environment) หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์ใช้ความรู้ ความสามารถสร้างขึ้นมา เช่น บ้าน ตึก รถยนต์ ถนน วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม (socialcultural environment) ซึ่งหมายถึง ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ความรู้สึกอันต่าง ๆ เป็นต้น สิ่งแวดล้อมประเภทหลังสุดนี้เป็นสิ่งที่ไม่อาจจะจับต้องได้ แต่ก็สังเกตได้จากการแสดงออกของมนุษย์ในสังคม (ศุภวิทย์ เปี่ยมพงศ์สานต์, 2530)

"การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม" หมายถึง การทบทวน ปรับปรุง ป้องกัน รักษา และการรู้จักนำทรัพยากรสิ่งแวดล้อมนั้นมาใช้สนองความต้องการให้เกิดประโยชน์อย่างประหยัดและคุ้มค่ามากที่สุด

การศึกษาเป็นกระบวนการหนึ่งของวิธีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมนุษย์ อรพินท์ เอี่ยมศิริ (2521) กล่าวว่า พฤติกรรมใดของมนุษย์ขึ้นอยู่กับความเชื่อ (belief) เจตคติ (attitude) ค่านิยม (value) ซึ่งจะกระตุ้นการตัดสินใจของตน การทำลายสิ่งแวดล้อมจะเกิดขึ้นได้มากน้อย และรวดเร็วเพียงใดขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออกโดยมีความเชื่อ เจตคติ และค่านิยม เป็นพื้นฐานที่แท้จริง ดังภาพ

แนวทางในการจัดการศึกษาจะทำได้โดยให้คนเกิดสำนึกและรับผิดชอบในสิ่งที่จะเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมขึ้นในชีวิตของเขา ซึ่งเรียกว่า สิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental Education)

ลักษณะของสิ่งแวดล้อมศึกษา

สิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นกระบวนการบูรณาการซึ่งเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมทั้งการศึกษาถึงความสัมพันธ์ของการเพิ่มของจำนวนประชากร สิ่งแวดล้อมศึกษายังรวมถึงกระบวนการของการยอมรับค่านิยมและความคิดรวบยอดที่ชัดเจนเพื่อพัฒนาทักษะ เจตคติที่จำเป็นต่อความเข้าใจในระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพของมนุษย์ สิ่งแวดล้อมศึกษายังวางเงื่อนไขในการฝึกหัดตัดสินใจกำหนดพฤติกรรมส่วนบุคคลที่มีความประพฤติที่ดำรงไว้ซึ่งคุณภาพสิ่งแวดล้อมและปรับปรุงคุณภาพชีวิต (เต็มดวง รัตนทัศนีย์, 2528)

สิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า น่าจะเป็นในรูปแบบของสหวิทยาการ ทั้งนี้เป็นเพราะลักษณะของความรู้มีความซับซ้อนและความเกี่ยวสัมพันธ์ในเชิงปฏิบัติกับความรู้ด้านอื่น ๆ อีกหลายวิชา เช่น วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ดังนั้นสิ่งแวดล้อมศึกษาคควรคำนึงถึง

1. ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น ทั้งเป็นผลที่เกิดจากเทคโนโลยีและสังคม (เชิง เศรษฐกิจ การเมือง ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสุนทรียศาสตร์)
2. ควรจะมีลักษณะเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต เริ่มต้นตั้งแต่ระดับก่อนเข้าเรียนและมีความต่อเนื่องกันไปทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน
3. สิ่งแวดล้อมศึกษาคควรจะมีลักษณะเป็นสหวิทยาการ ที่มีสาระทางวิทยาศาสตร์ และสาระของวิชาการแขนงต่าง ๆ ที่จะทำให้เกิดมโนทัศน์ที่มีลักษณะเป็นภาพรวม และมีลักษณะคุณภาพทางการศึกษาแก่ผู้เรียน
4. สิ่งแวดล้อมศึกษาคควรจะตรวจสอบสาระสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ ๆ ต่าง ๆ ในระดับท้องถิ่น ประเทศ ภูมิภาคและระดับโลก เพื่อให้นักเรียนเกิดการหยั่งรู้ (insight) เกี่ยวกับสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ ในส่วนอื่น ๆ ด้วย
5. ควรจะมุ่งหรือเน้นเกี่ยวกับสถานการณ์ทางสิ่งแวดล้อมที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน และแนวโน้มที่พึงจะเกิดขึ้น และ เน้นความร่วมมือประสานงานกันในระดับนานาชาติในการป้องกันและแก้ไขปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อม

6. จะต้องพิจารณาอย่างเด่นชัดเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ ในด้านสิ่งแวดล้อมไว้ในแผนพัฒนา และการขยายตัวของสังคมและประชากร

7. สิ่งแวดล้อมศึกษาควรที่จะทำให้ผู้เรียนสามารถที่จะมีบทบาทในการวางแผนด้วยประสบการณ์จากการเรียนรู้ ให้โอกาสในการตัดสินใจและการยอมรับผลต่าง ๆ ที่ตามมา

8. สิ่งแวดล้อมศึกษาควรจะเกี่ยวข้องกับความละเอียดอ่อนทางสิ่งแวดล้อม ความรู้ ความสามารถในการแก้ปัญหาและค่านิยม ที่เข้าใจได้ในทุกระดับด้วย

9. สิ่งแวดล้อมศึกษาควรที่จะช่วยทำให้ผู้เรียนรู้จักค้นคว้าสมมติฐานและสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาสิ่งแวดล้อม

10. ควรที่จะ เน้นถึงความซับซ้อนของปัญหาสิ่งแวดล้อม เพื่อที่จะให้สอดคล้องกับความต้องการในการที่จะพัฒนาความคิดวิเคราะห์วิพากษ์วิจารณ์และทักษะในการแก้ปัญหา

11. สิ่งแวดล้อมศึกษาควรที่จะใช้ประโยชน์ของความหลากหลายในการศึกษา และกรรมวิธีทางด้านการศึกษามีลักษณะกว้างออกไป ทั้งทางด้านการเรียนการสอน ทั้งที่เกี่ยวข้องและ เรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมที่เน้นถึงกิจกรรมที่นำมาใช้ปฏิบัติได้ และเป็นประสบการณ์ตรงต่อผู้เรียนและผู้สอน

UNESCO และ UNEP (1980, 1982) ได้ชี้ให้เห็นว่าการให้ความรู้ในเรื่องสิ่งแวดล้อมหรือสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นสิ่งจำเป็น แนวโน้มการศึกษาสิ่งแวดล้อมจากการประชุมสรุปผลได้ดังนี้

1. ให้ความรู้หรืออบรมครูที่มีความรู้เรื่องการศึกษาสิ่งแวดล้อมเพื่อทำหน้าที่สอนนักเรียนระดับต่าง ๆ รวมทั้งให้มีการส่งเสริมวิจัยในเรื่องนี้ให้มากขึ้น
2. สิ่งที่ต้องคำนึงถึงการให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมก็คือ การอนุรักษ์ทรัพยากรสุขภาพอนามัยและภัยจากมลภาวะ
3. จำเป็นต้องระดมสรรพกำลังและวิชาความรู้จากหลายสาขาวิชาเพื่อลดปัญหาสิ่งแวดล้อม
4. การให้ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมต้องใช้วิธีการที่เหมาะสมแก่คนต่อไปนี้
 - 4.1 บุคคลที่ทำหน้าที่เป็นครูโดยการฝึกอบรม
 - 4.2 นักเรียนอยู่ในระบบโรงเรียน โดยวิธีฝึกทักษะและให้ปฏิบัติจริง
 - 4.3 ผู้ที่อยู่นอกระบบโรงเรียนโดยวิธีการศึกษาผู้ใหญ่

5. การให้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ให้ความรู้จักอันตรายจากสารเคมี วัตถุ
ที่ใช้เป็นประจํา

6. สิ่งที่ต้องคำนึงคือ การให้ความรู้ในเรื่องการศึกษาสิ่งแวดล้อมแก่นักเรียนที่
เรียนในสายสามัญและสายอาชีพ

จากผลการประชุมปฏิบัติการสิ่งแวดล้อมศึกษา ณ กรุงเบลเกรด (UNESCO, 1976)
และกรุงทบิลีซี (UNESCO, 1978) ได้ระบุวัตถุประสงค์ของสิ่งแวดล้อมศึกษา สรุปได้ดังนี้

1. ความตระหนัก เพื่อช่วยให้บุคคลและกลุ่มสังคมมีความตระหนักของความรู้สึกลึก
ที่ไวต่อสิ่งแวดล้อมทั้งระบบ รวมถึงปัญหาที่เกี่ยวข้องด้วย

2. ความรู้ เพื่อช่วยให้บุคคลและกลุ่มสังคมมีความเข้าใจพื้นฐานต่อสิ่งแวดล้อม
ทั้งระบบ ปัญหาที่เกี่ยวข้องและแสดงความรับผิดชอบเพื่อเผชิญกับปัญหา

3. เจตคติ เพื่อช่วยให้บุคคลและกลุ่มสังคมมีค่านิยมทางสังคม มีความรู้สึกที่มั่นคง
ต่อสิ่งแวดล้อมและมีแรงจูงใจในการให้ความร่วมมืออย่างขันแข็ง ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาล้อม
สิ่งแวดล้อม

4. ทักษะ เพื่อช่วยให้บุคคลและกลุ่มสังคมมีทักษะในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

5. ความสามารถในการประเมินผล เพื่อช่วยให้ส่วนบุคคลและกลุ่มสังคมสามารถ
ประเมินเครื่องมือทางสิ่งแวดล้อมและโปรแกรมทางการศึกษาในรูปของนิเวศวิทยา การเมือง
เศรษฐกิจ สังคม จริยธรรม และปัจจัยทางการศึกษา

6. การให้ความร่วมมือ เพื่อช่วยให้บุคคลและกลุ่มสังคมพัฒนาความรู้สึกลึกของความ
รับผิดชอบและพิจารณาถึงปัญหาเร่งด่วนทางสิ่งแวดล้อมเพื่อให้แน่ใจว่ามีพฤติกรรมที่เหมาะสม
การแก้ปัญหาเหล่านี้

เนื้อหาสิ่งแวดล้อมในระดับประถมศึกษา

ในระดับโรงเรียน รัฐมีนโยบายในการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาในระดับประถมศึกษา
พุทธศักราช 2521 ซึ่งอาจแยกเนื้อหาสิ่งแวดล้อมได้ 2 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 บางส่วนของเนื้อหาวิชาสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป
ในวิชาอื่น ๆ เช่น ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-4 หน่วยสิ่งมีชีวิต

เรื่อง "ตัวเรา" อาหาร หรือกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ อยู่ในเรื่องงานเกษตร นอกจากนี้ ยังมีปะปนอยู่ในหน่วยอื่นอีกมาก

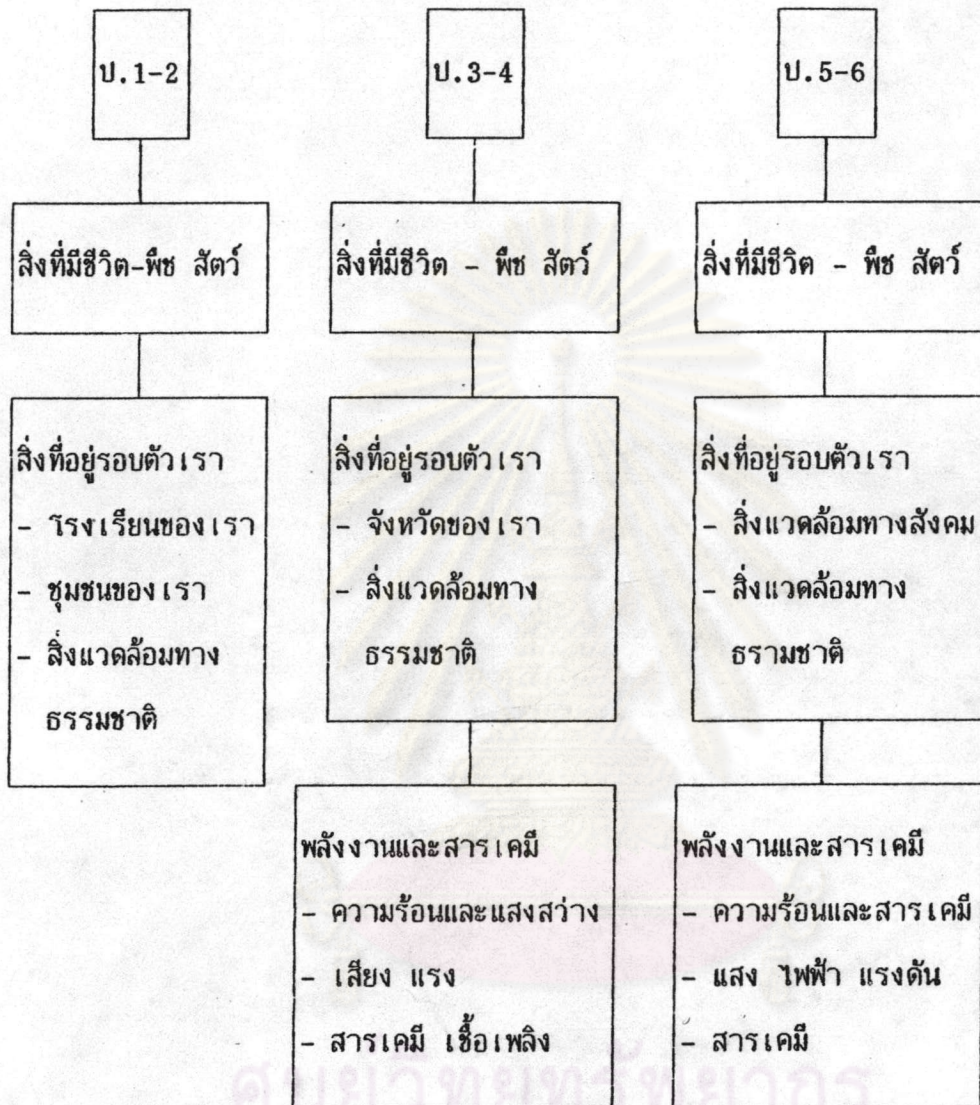
ประเภทที่ 2 เนื้อหาในหน่วยการเรียนรู้เน้นเกี่ยวกับวิชาสิ่งแวดล้อมมาก เช่น ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 เรื่อง "สิ่งที่อยู่รอบตัวเรา" มีเนื้อหาที่เกี่ยวกับชุมชน สิ่งแวดล้อม ทางกายภาพ ซึ่งถือว่าเป็นหน่วยที่เรียนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโดยตรง (วินัย วีระวัฒนานนท์, 2528)

หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ได้กำหนดจุดประสงค์ของกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตในส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้ (กรมวิชาการ, 2534)

1. มีความรู้และทักษะพื้นฐานเกี่ยวกับสังคมและธรรมชาติ มีนิสัยเฝ้าหาความรู้ อยู่เสมอ
2. สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง
3. มีทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ สามารถนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และ เทคโนโลยีมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้
4. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เนื้อหาวิชาสิ่งแวดล้อมที่กำหนดสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 กำหนดไว้ดังนี้

นอกจากกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตแล้ว ยังมีเนื้อหาสอดแทรกในกลุ่มวิชาการงานและพื้นฐานอาชีพส่วนที่เป็นงานเกษตร มีเนื้อหา ดังนี้

1. การปลูกและบำรุงรักษาไม้ดอก ไม้ประดับ
2. อาหารพืชและการบำรุงรักษา
3. การขยายพันธุ์และคัดเลือกพันธุ์พืช
4. ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยอนินทรีย์

การเรียนการสอนเรื่องสิ่งแวดล้อม

การเรียนการสอนเรื่องสิ่งแวดล้อม เพื่อที่จะให้นักเรียนนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้นั้น ได้มีผู้เสนอแนวทางไว้ดังนี้

อาาไพ สุจริตกุล ได้ให้แนวทางแก่เด็กไทยในแง่การศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมว่า ต้องเร้าให้เด็กสนใจและเข้าใจปัญหาของสิ่งแวดล้อมตัวเด็กว่า อะไรเป็นพิษเป็นภัย โดยเริ่มตั้งแต่ปัญหาเล็ก ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวเด็กเองในชีวิตประจำวันแล้วจึงขยายไปจนถึงปัญหาใหญ่ ๆ (อาาไพ สุจริตกุล, 2527)

จากงานวิจัยของ โกลินทร์ รังสยาพันธ์ ได้วิจัยเรื่องการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาความสกปรกเป็นพิษของสิ่งแวดล้อม โดยใช้กลุ่มตัวอย่างนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 จากโรงเรียนในกรุงเทพมหานคร จำนวน 518 คน พบว่า ความรู้ความเข้าใจของนักเรียนเกี่ยวกับปัญหายังมีน้อย แต่นักเรียนก็รับรู้ว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญและส่งผลร้าย นอกจากนั้นยังปรากฏว่า ผลการเรียนรู้กิจกรรมในชั้นเรียน กิจกรรมการเรียนการสอน แหล่งวิชาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับลักษณะในตัวคนในการจัดการศึกษา และการดำเนินการสอนควรรักษาวิธีแทรกความรู้ กิจกรรมในวิชาอื่น การสอนโดยให้ผู้เรียนได้สัมผัสของจริงหรือปัญหา และการให้ความรู้ผ่านสื่อมวลชน จัดเป็นวิธีสมควรใช้ดำเนินการในการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม (โกลินทร์ รังสยาพันธ์, 2521)

สมพร ธรรมพิทักษ์กุล ได้เสนอขั้นตอนต่าง ๆ โดยนำเอาปรัชญาและแนวปฏิบัติต่าง ๆ ของเต๋ามาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นแนวการเรียนการสอน สิ่งแวดล้อมศึกษา ตามลำดับดังนี้

ขั้นที่ 1 การสร้างความตระหนักและความรู้สึกละเอียดอ่อนของบุคคลต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถทำได้โดยสอนให้รู้จักเรื่องที่ใกล้ตัวที่สุด ำให้รู้จักกฎธรรมชาติ สภาพที่ดีและไม่ดีสำหรับสิ่งแวดล้อม และชี้ให้เห็นความเกี่ยวข้องระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ชีวิตกับกฎธรรมชาติ

ขั้นที่ 2 กระบวนการให้ความรู้ต่อเนื่อง เมื่อผู้เรียนตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อม การดำรงชีวิต แล้วก็ค่อย ๆ เพิ่มแรงจูงใจเตรียมบุคคลให้เกิดความพร้อมที่จะนำไปสู่ขั้นตอนการให้ความรู้ ความเข้าใจพื้นฐานทางสิ่งแวดล้อม ปัญหาความ

รับผิดชอบและบทบาทของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม

ขั้นที่ 3 กระบวนการปลูกฝังเจตคติที่ดีด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การสงวนรักษาทรัพยากร คำนึงมาในการใช้ทรัพยากร เจตคติที่มีต่อค่านิยมเหล่านี้จะต้องมีองค์ประกอบของค่านิยมทางศีลธรรมและจริยธรรมที่ควรเร่งปลูกฝัง ได้แก่ ความไม่เห็นแก่ตัว การรู้จักประมาณคน ความอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นต้น

ขั้นที่ 4 ทักษะ ในด้านทักษะการแก้ปัญหาเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นแล้วตั้งแต่ขั้นที่ 1-3 โดยแก้ปัญหาให้สอดคล้องกับสาเหตุและปัจจัยทางธรรมชาติ

ขั้นที่ 5 ประเมินผล เป็นการพัฒนามาจากขั้นที่ 1-4 จนรู้สึกซาบซึ้งในคุณค่าและความงามของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวมนุษย์ถึงใจจากสิ่งเรียบง่าย ๆ ท้าให้คนเรามีความต้องการเพียงสิ่งที่จำเป็นต่อชีวิต เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น เมื่อผ่านกระบวนการมาพร้อมมูลตั้งแต่ขั้นที่ 1-5 จะสามารถประเมินความต้องการของตนเองได้ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

ขั้นที่ 6 การเข้ามามีส่วนร่วม กระบวนการทั้งหมดเป็นกระบวนการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งระยะเร่งด่วนและระยะยาว ทำให้ผู้เรียนผู้สอนได้เห็นสถานการณ์ทางสิ่งแวดล้อมและรู้บทบาทของตนเองที่จะเข้าร่วมในการตัดสินใจต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่ผู้เรียนได้ผ่านการค้นคว้า ศึกษาสาเหตุของสิ่งแวดล้อมซึ่งจัดเป็นประสบการณ์ของผู้เรียน บุคคลจะเข้าร่วมด้วยจิตใจที่ลึกซึ้ง และรับผิดชอบต่อความร่วมมือกันแก้ไขปัญหาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (สมพรธรรมาพิทักษ์กุล, 2527)

วอลโคสซ์ (Walkosz) ได้สำรวจโครงการสิ่งแวดล้อมและนิเวศวิทยาในโรงเรียนประถมศึกษา 14 โรงเรียนในรัฐอิลลินอยส์ โดยเก็บข้อมูลจากผู้บริหารและครูอาจารย์ที่เกี่ยวข้องพบว่าวิธีการสอนวิชาสิ่งแวดล้อมควรใช้สื่อหลายชนิด ศึกษานอกสถานที่ หลักสูตรควรเน้นการแก้ปัญหาเป็นสำคัญ

ในด้านการจัดการเรียนการสอนจากงานวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่า การสอนเรื่องสิ่งแวดล้อมควรจัดการเรียนการสอนโดยยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ให้นักเรียนได้สัมผัสจากประสบการณ์จริงโดยศึกษานอกสถานที่ และควรใช้สื่อการสอนหลาย ๆ อย่าง และเนื้อหาไม่ควรแยกสอนเฉพาะเรื่อง แต่ควรรวมเนื้อหาที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกัน (Walkosz, 1972)

วินัย วีระวัฒนานนท์ เสนอแนวทางการสอนสิ่งแวดลอมว่าควรผ่านเกณฑ์ต่างๆ ดังนี้

1. ความรู้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาวะแวดลอม เป็นการแสวงหาหรือให้ข้อมูลที่เป็นความจริงที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับสิ่งแวดลอม ไม่ควรยึดตำราเล่มใดเล่มหนึ่ง
2. มโนทัศน์ (Concept) เมื่อผู้เรียนได้รับข้อมูลทางสิ่งแวดลอมมากพอจะทำให้เกิดความเข้าใจขึ้นมาทันที เพื่อได้ไปพบเห็นปัญหาสิ่งแวดลอมนั้น ๆ ขึ้นอีกเป็นการรับรู้ (perception) ที่เกิดขึ้นโดยฉับพลัน
3. การวิเคราะห์ เป็นความสามารถที่ผู้เรียนเมื่อไปพบสิ่งแวดลอมใหม่สามารถแยกแยะปัญหาไปสู่อันเหตุ ตลอดจนรู้จักแนวทางแก้ปัญหาที่นั้น ๆ
4. ความตระหนักและการตัดสินใจ เมื่อผู้เรียนเข้าใจปัญหาทางสิ่งแวดลอมในแง่มุมมองต่าง ๆ แล้ว ท้าให้มองเห็นอันตรายของปัญหา ทำให้เกิดความพยายามที่จะมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่นั้น ๆ
5. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เมื่อมาถึงขั้นนี้ผู้เรียนจะรู้สึกว่าพฤติกรรมบางอย่างที่ตนปฏิบัติอยู่น่าจะเปลี่ยนแปลง เช่น รู้จักเลือกซื้อผัก ผลไม้
6. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแนวทางการดำเนินชีวิตของสังคมอันจะเอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตที่สุขสมบูรณ์ และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงแบบแผนของชีวิตบางอย่าง เพื่อดำรงรักษาสิ่งแวดลอม (วินัย วีระวัฒนานนท์, 2523)

สชาาบ (Schwaab, 1975) ได้ทำการวิจัย เพื่อศึกษาผลที่ได้จากวิธีสอนต่าง ๆ ที่ใช้นานวิชาสิ่งแวดลอมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ครูทั้งหลายมีความเห็นว่าวิธีสอนที่ทำให้เด็กร่วมการปฏิบัติจริงให้ผลดีกว่าให้เด็กเรียนแบบบอกริยา แต่ครูก็มักใช้วิธีสอนที่ได้ผลน้อยกันอยู่เรื่อย ๆ วิธีสอนใหม่ ๆ เช่น เกมจำลองสถานการณ์ ใช้วิทยากร ฯลฯ ซึ่งกล่าวถึงมากในตำราต่าง ๆ นั้น ครูมักไม่ใช้กันทั่วไปนัก วิธีนี้อาจเด็กออกไปศึกษานอกห้อง เรียนในชั้นกว้างขวางยิ่งกว่าวิธีอื่น ๆ

เบอร์ เซตท์ (Burchett, 1972) ได้ศึกษาถึงเจตคติเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดลอมของเด็กชั้นประถมศึกษาในระดับ 4, 5, 6 พบว่า นักเรียนมีเจตคติต่อปัญหาสิ่งแวดลอมมาทางบวก สิ่งที่มีอิทธิพลต่อเจตคติของนักเรียนคือ การสอนของครูและสิ่งเร้าภายนอก และองค์ประกอบที่สำคัญที่จะเปลี่ยนแปลงเจตคติของนักเรียนก็คือ การได้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา

สิ่งแวดล้อม

มิลเลอร์ (Miller, 1975) ได้ศึกษาเจตคติของนักเรียนระดับประถมศึกษาในชิคาโก จำนวน 505 คน โดยวิธีสัมภาษณ์และใช้คำถามปลายเปิด ได้ข้อสรุปว่า เด็กชั้นประถมศึกษาอยู่ในระยะสำคัญของการสร้างเจตคติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม การเข้าใจหรือเกิดมีทัศนคติที่ผิด ๆ เกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อมก็เกิดขึ้นในวัยที่อยู่ในชั้นประถมศึกษาด้วย เขาสรุปว่าวัยที่กำลังเรียนชั้นประถมศึกษาเป็นระยะที่ต้องสร้างเจตคติที่เหมาะสมเรื่องสิ่งแวดล้อมให้แก่เด็ก

งานการสอนสิ่งแวดล้อมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการสอนวิชาสิ่งแวดล้อม ถือแนวพื้นฐานว่าจะแก้ไขจากความเชื่อ เจตคติและค่านิยมในเรื่องสิ่งแวดล้อมให้ถูกต้อง ส่วนแนวทางการปฏิบัติจะต้องใช้กลวิธีในการสอนโดยเฉพาะ เด็กในระดับประถมศึกษาไม่สามารถสอนเนื้อหาได้ตลอดชั่วโมง แต่ควรมีกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้นำสนใจ จูงใจเด็กได้ การเรียนการสอนควรเริ่มเป็นลำดับ ดังนี้ (อุบลพงษ์ วัฒนเสรี, 2522)

1. ขั้นสร้างศรัทธา เป็นการสร้างเสริมความรู้สึกให้รัก ชอบ สิ่งต่าง ๆ รอบตัวเด็ก ๆ ซึ่งจะทำให้เด็กเห็นความสวยงาม ประโยชน์ ความสะอาดของสิ่งแวดล้อมรอบตัว ได้สัมผัสด้วยตนเอง จะช่วยให้เด็กผูกพันใกล้ชิด เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของโดยไม่รู้ตัว
2. ขั้นสำรวจ เมื่อเด็กรู้สึกรักชอบแล้ว ก็เริ่มชี้ชวนเป็นกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนได้สังเกตจากของจริง อาจจะเป็นการสำรวจสิ่งต่าง ๆ รอบ ๆ โรงเรียน หรือรอบ ๆ ตัว
3. ขั้นศึกษา ช่วงนี้ครูควรสอดแทรกความงดงามตามหลักความจริงง่าย ๆ ของชีวิต อาจจะเป็นเรื่องนิทาน เล่นเป็นเกม หรือยกตัวอย่างที่เด็กเห็นในชีวิตประจำวัน มาพูดคุยกันหรือทำกิจกรรมทดลองง่าย ๆ เป็นต้น และควรจะทำให้เด็กได้ยกตัวอย่างที่เด็กเคยเห็นหรือเกิดขึ้นในชีวิตของตัวเอง
4. ขั้นนำไปใช้ หลังจากเด็กทราบว่าชีวิตอื่นมีการดำรงชีวิตปกติอย่างไร คราวนี้ให้เด็กสัมผัสกับการดำรงชีวิตที่ไม่ปกติสุขบ้างว่าจะเกิดอะไรขึ้น ครูควรถามให้เด็กคิด เปรียบเทียบ และควรเน้นการให้เหตุผลของเด็ก ๆ

หลังจากเรียนรู้ตามลำดับขั้นทั้ง 4 ขั้นนี้แล้ว เด็ก ๆ จะมีความรู้เกี่ยวกับสภาวะแวดล้อมที่เป็นปกติ มีความเข้าใจถึงเหตุและผลของสภาพแวดล้อมปกติ การที่เด็ก ๆ จะทำ

อะไรลงไปบนสิ่งแวดลอมย่อมกระทำอย่างระมัดระวังและมีหลักการ ซึ่งเป็นจุดของการอนุรักษ์ที่ดี เพราะในแต่ละชั้น ความเข้าใจได้ถูกพัฒนาขึ้นทีละน้อย ทศนคติ รวมทั้งการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ย่อมมีพื้นฐานมาจากความเข้าใจ การกระทำของเด็ก ๆ ในวันนี้ซึ่งจะเป็นผู้ใหญ่ในวันหน้าย่อมดีขึ้นโดยลำดับ (ปริศนา ใจทน, 2529)

ริชมอนด์ (Richmond, 1977: 5016-A) ได้ทำการวิจัยเพื่อศึกษาความรู้และเจตคติของนักเรียนระดับชั้นปีที่ 5 ในประเทศอังกฤษ ผลการวิจัยพบว่านักเรียนมีความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมต่ำ เจตคติต่อสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปเป็นไปในทางบวก แต่ถ้าเรื่องความรับผิดชอบหรือความเสียหายมาเป็นภาระด้วยเจตคติจะเป็นไปในทางลบ นักเรียนชายมีความรู้สิ่งแวดล้อมดีกว่านักเรียนหญิง ในการหาค่าสหสัมพันธ์พบว่าในทัศนกับเจตคติของนักเรียนมีความสัมพันธ์กันในเกณฑ์สูง แสดงว่าทัศนที่ถูกต้องก่อให้เกิดเจตคติที่ดีได้

บราวน์ (Brown, 1989: 1752-A) ได้ทำการวิจัยเพื่อศึกษาหลักการพื้นฐานตามความคิดเห็นของครูที่สอนสิ่งแวดล้อมศึกษา รวมทั้งวิธีการสอนสิ่งแวดล้อม และปัจจัยพื้นฐานของโปรแกรมสิ่งแวดล้อมศึกษาระดับประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า 78.6% ของตัวอย่างประชากรเห็นว่าการเตรียมครูเพื่อสอนสิ่งแวดล้อมศึกษายังไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร การเตรียมการและความพร้อมของครูยังมีไม่พอใน 70.9 ของโรงเรียน ไม่มีเวลาเพียงพอในการพัฒนาโปรแกรมสิ่งแวดล้อมศึกษา ความสนใจของครูเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุดในการดำเนินการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาในหลักสูตรประถมศึกษา แต่พระราชบัญญัติของรัฐก็ยังเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุดในโรงเรียน

การจัดการศึกษาตามแนวพุทธธรรม

พระเทพเวที (ประยุต ธมมยุตโต) กล่าวถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิต เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันสถาปนาคณะครูศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ครบรอบ 32 ปี เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม ว่า "การพัฒนาคุณภาพชีวิตคือการทำให้ชีวิตเจริญงอกงามอย่างมีคุณภาพ ซึ่งเป็นคุณภาพที่มีจุดมุ่งหมาย อิศระ สว่าง ภายใต้อารยธรรม (การฝึกฝน)

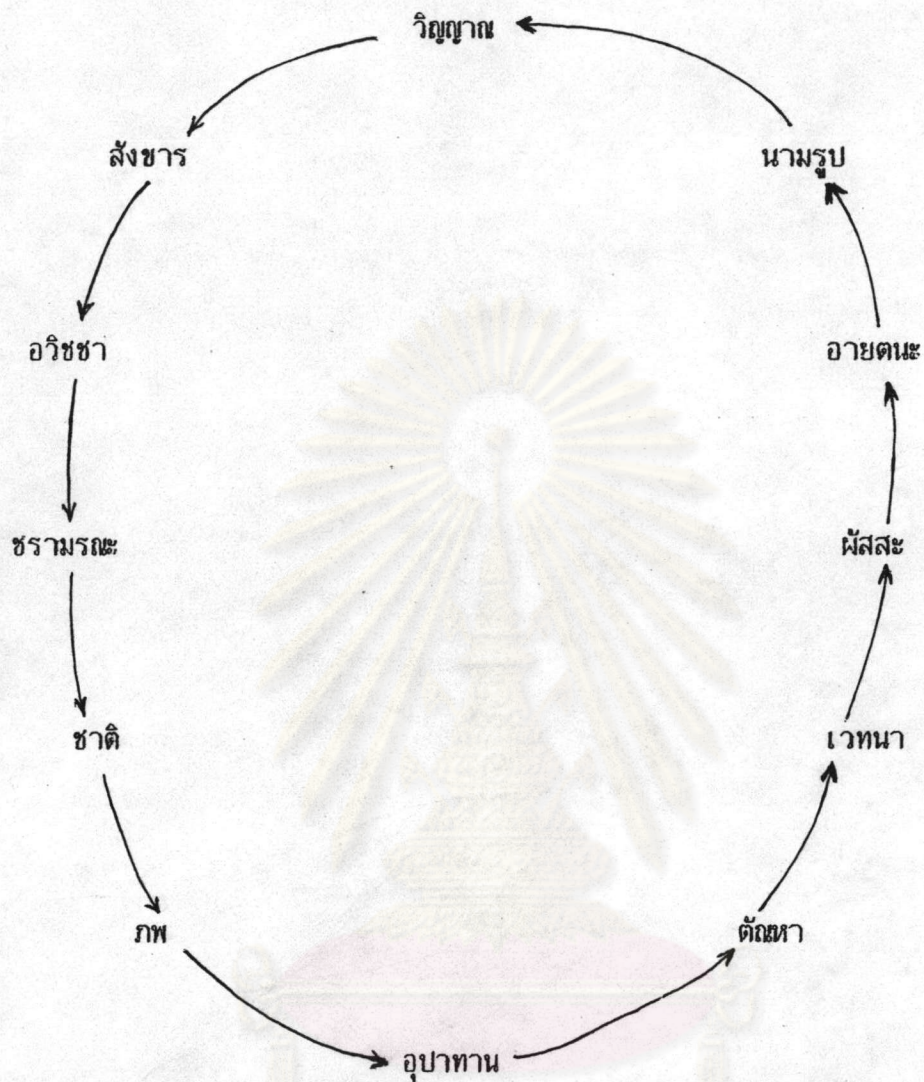
ไพฑูริย์ สีนลาร์ตน์ (2530) กล่าวว่า ความรู้และวิธีการในการศึกษาของมนุษย์ที่มีการเขียนเผยแพร่ในการศึกษาของไทยนั้นส่วนใหญ่มักจะเป็นการเขียนตามแนวทางที่มีพื้นฐานมาจากตะวันตกเป็นหลัก ซึ่งในหลายกรณีมีคุณค่าในสถานการณ์หนึ่ง แต่อีกหลายกรณีไม่สอดคล้องกับพื้นฐานและสภาพสังคมมากเท่าที่ควร การคิดเป็นบนพื้นฐานสังคมไทย เป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก ควรบุกเบิกและพัฒนาสาระและกระบวนการทางการศึกษาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานสังคมไทยโดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นแกนหลัก

จากข้อคิดเห็นของนักการศึกษาที่กล่าวในเบื้องต้น แสดงให้เห็นว่าการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ให้เจริญงอกงามอย่างมีคุณภาพ คือ การคิดเป็นนั้นควรใช้กระบวนการศึกษาที่สอดคล้องกับสังคมไทย ซึ่งสามารถใช้หลักพุทธธรรมเป็นแกนหลัก จะช่วยให้ชีวิตมีคุณภาพตามจุดหมายที่อิสระ สว่าง สงบ ภายใต้อารมณ์ (การฝึกฝน) จากความคิดริเริ่มและการมองเห็นคุณค่าของพุทธธรรมได้มีนักการศึกษาหลายท่านพยายามประยุกต์การจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับการจัดการศึกษาตามแนวพุทธธรรม

พระเทพเวที ได้เสนอแนวทางการประยุกต์พุทธธรรมในทางการศึกษา ดังนี้

ก. แนวความเข้าใจเกี่ยวกับเบญจขันธ์ คือ ชีวิตประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งจัดเป็นประเภทใหญ่ ๆ 5 ประเภท เรียกว่าขันธ์ 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ส่วนประกอบทั้ง 5 ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ชีวิตขึ้นกับสิ่งทั้งห้า ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวไม่คงที่ อยู่ในกระแสแห่งความเกิดดับสืบเนื่องอยู่ตลอดเวลา

ข. แนวความเข้าใจเกี่ยวกับปฏิจจสมุปบาท ซึ่งประกอบด้วยอริยา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ (สื่อแห่งการรับรู้) ผัสสะ (การรับรู้) เวทนา ตัณหา อุปทาน กภ ชาติ ชรา มรณะ องค์ประกอบในปฏิจจสมุปบาท มีความสัมพันธ์กันและเป็นวงจรของการเกิดทุกข์ ซึ่งสามารถเขียนเป็นวงจรได้ดังนี้

ค. สติปัญญากับอวิชชา ตามหลักพุทธธรรมเมื่อทราบว่าเหตุเกิดจากอวิชชา (ความไม่รู้) ต้องแก้ที่อวิชชา โดยการสร้างปัญญาขึ้น ปัญญาที่สร้างขึ้นมานี้จะต้อง เป็นปัญญาเฉพาะที่มีความมุ่งหมาย ถ้าปัญญามากขึ้นอวิชชาจะน้อยลงและตัณหาก็น้อยลงไป แต่ถ้าความรู้ที่สร้างขึ้นนั้นไม่ทำลายการเห็นแก่ตัวให้น้อยลง ไปได้ไม่เข้าปัญญาที่ถูกต้อง

ง. กระบวนการสร้างปัญญา ในกระบวนการสร้างปัญญาเมื่อความคิดตั้งต้นถูกทางแล้วจะ เกิดฉันทะที่เป็นธรรมฉันทะขึ้น คือเกิดความรู้ ต้องการสืบสาวให้เข้าถึงความจริงที่เป็นแก่นแท้หรือต้นตอของเรื่อง และเมื่อเกิดกรุณาแล้วจะมีฉันทะที่เป็นกตัญญูตามฉันทะ คือต้องการจะทำการแก้ไขช่วยเหลือฉันทะ เหล่านี้ คือ แรงเร้าที่ต้องการตามหลักพุทธธรรม เป็นตัวผลักดัน การกระทำตรงข้ามกับตัณหาเป็นสิ่งที่ควรปลูกฝังสร้าง เสริมและ เป็นสิ่งที่พึง

ประสงค์ในการพัฒนาที่ดี

หากพิจารณาการจัดการศึกษาที่จัดขึ้นในปัจจุบันที่ใช้หลักการจัดการศึกษาและจิตวิทยาในสังคมตะวันตกที่มุ่งศึกษา เพื่อการพัฒนาพฤติกรรมทางสังคม ทางอารมณ์และสติปัญญาของคนในวัยต่าง ๆ ย่อมขาดความลึกซึ้ง ตามแนวการจัดการศึกษาตามแนวพุทธธรรมที่มุ่งศึกษาสาเหตุของพฤติกรรมทางสังคม อารมณ์ สติปัญญา เหมือนกัน แต่ไม่แยกวัย เพราะสาเหตุเหมือนกันทุกวัยคือ ความไม่รู้ในลักษณะ 3 คือ ไตรลักษณ์ ความไม่รู้ในอริยสัจ 4 ซึ่งการศึกษา 3 เป็นวิธีทำให้หลุดพ้นที่ใช้ได้ทุกวัย

สุนน อมรวิวัฒน์ (2530) กล่าวว่า การจัดการศึกษาตามนัยแห่งพุทธศาสนา เป็นการแสวงหาหลักการและความรู้ เพื่อนำมาเป็นพื้นฐานในการฝึกหัดอบรมตนเอง ทางกาย วาจา ใจ จะสามารถดำเนินชีวิตไปอย่างสงบสุข การจัดระบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธีมีระบบการเรียนการสอนที่สามารถนำเอาหลักและทฤษฎี แนวคิดทางการศึกษามาปรับมาใช้ก็จะพบความทันสมัย และลักษณะพิเศษของการเรียนการสอนตามหลักของพุทธศาสนาที่น่าอัศจรรย์

การสอนตามแนวพุทธวิธี

วิธีสอนตามแนวพุทธวิธีนั้นเป็นอเนกปริยาย เนื่องจากพระพุทธเจ้าทรงเป็นบรมครูของโลก ผู้ที่ศึกษาพุทธศาสนาอย่างสุขุมรอบคอบ มีการคิดอย่างแยบคาย ย่อมได้แบบอย่างที่ดีในการสอน สามารถสอนให้ประทับใจผู้เรียน สอนได้ถึงจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยอาศัยหลักธรรมของพระพุทธองค์เป็นแนวทาง

วิธีสอนตามแนวพุทธวิธี ได้มีผู้อธิบายความหมายและศึกษาวิจัย นำไปใช้ในการเรียนการสอนหลายท่าน ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

1. วิธีสอนแบบบรรยาย อุปมา อุปไมย

ประดิษฐ์ พรหมเสนา (2523: 49) ได้กล่าวไว้ว่า วิธีสอนแบบบรรยาย อุปมาอุปไมย คือการสอนโดยบรรยายเนื้อหาเปรียบเทียบกับคน สัตว์ หรือสิ่งของให้ผู้เรียนเข้าใจมองเห็นภาพ เกิดมนต์ศรัทธา ชัดเจนและสมจริง โดยบรรยาย อธิบายเนื้อหาที่เป็นนามธรรมหรือเรื่องที่เข้าใจยาก เปรียบเทียบกับสิ่งที่ผู้เรียนจะเข้าใจและมองเห็นเป็นรูปธรรมได้ ในการเปรียบเทียบกับสิ่งที่ผู้เรียนจะ เข้าใจและมองเห็นเป็นรูปธรรมได้ ในการเปรียบเทียบกับอุปมา

อุปมาอุปไมยจะต้องเลือกตัวอย่างสิ่งของที่นำมาเปรียบเทียบ อุปมา อุปไมย ที่ชัดเจนและตรงกับเนื้อหา ตรงกับจุดมุ่งหมายของการสอนเรื่องนั้น ๆ มากที่สุด

2. วิธีสอนแบบปฎิภาวนาวิไล

วิธีสอนแบบนี้มีปรากฏในหนังสือพระไตรปิฎกฉบับหลวง (2515: 4) ว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนัตตลักษณะสูตร ซึ่งทรงตรัสถามความเห็นของพระปัญจวัคคีย์นั้น เป็นลักษณะการถาม-ตอบ ซึ่ง ประดิษฐ์ พรหมเสนา (2523: 54) ได้อธิบายถึงวิธีสอนโดยถาม-ตอบโดยระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน โดยผู้สอนเป็นผู้ถาม ผู้เรียนเป็นผู้ตอบในการถามตอบ ผู้สอนอาจไม่ตอบคำถามเอง แต่จะกระตุ้นเร้า หรือส่งเสริมให้ผู้เรียนช่วยกันตอบเป็นวิธีทำให้ผู้เรียนเกิดปัญญารู้นานตนเอง คิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น

3. วิธีสอนแบบธรรมสาส์น

สมณ อมรวิวัฒน์ (2513: 20) ได้กล่าวถึงวิธีสอนนี้ว่า เป็นวิธีสอนที่ผู้เรียนและผู้สอนสนทนา พูดคุย อภิปรายแสดงความคิดเห็นโต้ตอบทางวิชาการ (ธรรมะ) เกี่ยวกับเรื่องที่เรียนต่อกันและกัน ประดิษฐ์ พรหมเสนา (2523: 21) ได้เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมว่าเป็นวิธีสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียนที่มีพื้นฐานเนื้อหาพอสมควร และต้องการที่จะหาความกระจ่างในเนื้อหาเพิ่มขึ้น วิธีการนี้ใช้ได้ดีกับผู้เรียนจำนวนน้อย และมีความสามารถในการใช้ภาษา การซักถามโต้ตอบ แสดงความคิดเห็น อภิปราย อธิบายได้ดีพอสมควร

4. วิธีสอนแบบไตรสิกขา

สมณ อมรวิวัฒน์ (2513: 47-48) ได้กล่าวถึงวิธีสอนแบบไตรสิกขาว่าเป็นวิธีสอนโดยผ่านขั้นตอนการเรียนการสอน 3 ขั้น คือ

1. ขั้นศีล: ควบคุมให้นักเรียนอยู่ในวินัยทั้งทางกายและวาจาให้อยู่ในสภาพที่เรียบร้อยเป็นปกติ พร้อมทั้งจะเรียน
2. ขั้นสมาธิ: ผู้เรียนรวมจิตใจความคิดแน่วแน่เป็นจุดเดียว ผู้เรียนตัดสิ่งรบกวนอื่น ๆ ออกจากความคิดและจิตใจ
3. ขั้นปัญญา: ขั้นที่ผู้เรียนใช้สมาธิ พลัง ความมีจิตใจแน่วแน่ ทำความเข้าใจปัญหา แก้ไขปัญหาจนเกิดความรู้แจ้ง เข้าใจ แก้ปัญหาได้ เกิดการเรียนรู้ เกิดปัญญาญาณรู้นานตนเอง มีมโนทัศน์ในเรื่องนั้นได้ถูกต้องตามความเป็นจริง

กล่าวโดยสรุป วิธีการสอนแบบไตรสิกขา มีความเชื่อว่า คนจะมีปัญญาเกิดจากการฝึกกำลังใจให้แน่นแฟ้นมีสมาธิ การที่จะมีสมาธิแน่นแฟ้นก็ต่อเมื่อร่างกายอยู่ในสภาพปกติ อยู่ในระเบียบวินัย อันได้แก่ การมีศีล เมื่อร่างกายควบคุมสติได้ จิตใจก็สงบ ช่วยให้การฝึกสมาธิคิดคมกล้า เกิดปัญญารู้แจ้ง

จากการวิจัยของ ประดิษฐ์ พรหมเสนา (2523) ได้ศึกษาวิธีสอนสมัยพุทธกาลมา ใช้สอนจริยศึกษาในระดับประถมศึกษา 4 วิธี คือ แบบบรรยายอุปมาอุปไมย แบบธรรมสาส์นจำแนกแบบบุจฉาวิไลสนา และแบบไตรสิกขา พบว่า นักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนแบบประยุกต์จากวิธีสอนสมัยพุทธกาลมีการเรียนรู้โดยมีดัชนีเลขคณิต คะแนนสอบหลังสอนสูงกว่าก่อนสอน ส่วนด้านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนทั้งสองกลุ่มตามความคิดเห็นของครูไม่แตกต่างกัน

คุชฎี ลิตลารางค์ (2524) ได้ศึกษาเปรียบเทียบวิธีสอนแบบไตรสิกขาและธรรมสาส์นจำแนกในการสอนเบญจศีลและฆราวาสธรรม ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนจากวิธีสอนแบบธรรมสาส์นจำแนกสูงกว่ากลุ่มที่เรียนจากวิธีสอนแบบไตรสิกขา ส่วนการใช้หลักธรรมในการแก้ปัญหาเชิงจริยธรรมเห็น นักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนแบบไตรสิกขา มีค่าคะแนนเฉลี่ยสูงกว่านักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนแบบธรรมสาส์นจำแนก อย่างมีนัยสำคัญ

5. วิธีสอนแบบอริยสัจ

สาราช บัวศรี (2526: 8-10) ได้อธิบายวิธีสอนตามขั้นทั้ง 4 ของอริยสัจไว้ดังนี้

1. ขั้นกำหนดปัญหาหรือขั้นทุกข์ ครูช่วยนักเรียนให้ได้ศึกษาพิจารณาดูปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง ด้วยความรอบคอบและพยายามกำหนดขอบเขตของปัญหาให้ชัดเจน ซึ่งนักเรียนจะต้องคิดแก้ไขให้ได้
2. ขั้นตั้งสมมุติฐาน คือ ครูช่วยให้นักเรียนได้พิจารณาด้วยตนเองว่าสาเหตุของปัญหาที่ยกขึ้นมากล่าวในขั้นที่ 1 มีอะไรบ้าง ครูช่วยให้นักเรียนได้เกิดความเข้าใจว่าในการแก้ปัญหาใด ๆ นั้น จะต้องกำจัดหรือดับต้นตอหรือแก้ที่สาเหตุของปัญหาเหล่านั้น ครูช่วยให้นักเรียนคิดว่าในการแก้ที่สาเหตุนั้น อาจจะกระทำอะไรได้บ้าง
3. ขั้นการทดลองและเก็บข้อมูล คือ สัจอภิรยา หมายถึง การทำให้แจ้งหรือให้บรรลุจุดหมายที่ต้องการ ทำอย่างไรจึงจะทำให้แจ้งได้ เมื่อทดลองได้ผลประการใดต้องบันทึกผลการทดลองแต่ละอย่างไว้เพื่อพิจารณาขั้นต่อไป

4. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล จากการทดลองกระทำด้วยตัวเองหลาย ๆ ครั้ง ย่อมจะได้ผลออกมาให้เห็นชัดเจน จากการวิเคราะห์จะทำให้เห็นว่าสิ่งใดแก้ปัญหาได้จริง ต่อไปก็สรุปการกระทำนั้นเป็นข้อ ๆ หรือเป็นระบบหรือเป็นแนวทางปฏิบัติ

จากการวิจัยของ วีรพงษ์ คุณณี (2526) ได้วิจัยเรื่องการสอนจริยธรรมด้วยวิธีสอนตามขั้นที่สี่ของอริยสัจกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในเรื่องเกี่ยวกับจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนโดยวิธีสอนตามขั้นที่สี่ของอริยสัจกับวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

6. วิธีสอนแบบสืบสวน สอบสวน ตามแนวพุทธศาสตร์

วีรยุทธ วิเชียรโชติ (2526: 59) ได้พัฒนาระบบการเรียนการสอนแบบสืบสวนสอบสวนขึ้นในปี 2513 โดยมีแนวคิดที่ว่า การสืบสวน-สอบสวน เป็นกระบวนการหาความจริงและวิธีแก้ปัญหาด้วยการตั้งคำถามในแนวกระบวนการวิธีวิทยาศาสตร์ทั้งทางโลกและทางธรรม กระบวนการวิธีวิทยาศาสตร์ทางโลกก็คือ วิธีวิทยาศาสตร์ที่แสวงหาความจริงทางวัตถุ โดยอาศัยประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และกายสัมผัส เป็นอุปกรณ์สำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลทางวัตถุเพื่อแก้ปัญหา กล่าวโดยสรุป วิธีวิทยาศาสตร์ทางโลกก็คือ วิธีแก้ปัญหาด้วยเหตุผล และข้อมูลที่เป็นรูปธรรม ซึ่งมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การเห็นปัญหา และการวิเคราะห์ปัญหา

ขั้นที่ 2 การเสนอเหตุแห่งปัญหानุรูปธรรมของการตั้งสมมติฐาน

ขั้นที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นที่ 4 การทดสอบสมมติฐานด้วยข้อมูล

ขั้นที่ 5 การสรุปผล

7. วิธีสอนแบบเบญจขั้น

เบรื่อง กุมุท (2528: 41-45) ได้เสนอแนวคิดการสอนแบบเบญจขั้น โดยหลักการยึดมั่นถ้อยมั่นนัยขั้น 5 อันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งมี 5 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นกำหนด และเสนอสิ่งเร้า (ขั้นรูป) โดยครูกำหนดสิ่งเร้าเป็นสิ่งที่สัมผัสรับรู้แล้วเกิดอารมณ์ ความรู้สึก เป็นสถานการณ์หลาย ๆ สถานการณ์

2. ขั้นรับรู้ (ขั้นเวทนา) ครูควบคุมสิ่งเร้าให้นักเรียนสัมผัสได้อย่างถูกต้อง

3. ขั้นวิเคราะห์ สังเคราะห์การรับรู้ (ขั้นสัญญา) ครูตั้งคำถามให้ผู้เรียนคิดแยกแยะว่ามีอะไรเกิดขึ้น อะไรเป็นต้นเหตุ เกิดแล้วมีผลอย่างไร ถามความรู้สึกต่อผู้เรียนนั้น ๆ

4. ขั้นตัดสินใจความดีงาม (ขั้นสังขาร) เป็นขั้นให้ผู้เรียนตอบรับหรือไม่ตอบรับในคำนิยมที่ครูสอน

5. ขั้นการเกิดอุปนิสัย (ขั้นวิญญาน) ขั้นรู้แจ้งเห็นจริง เป็นขั้นที่ครูถามแบบล้างความรู้สึก โดยสร้างสถานการณ์ให้คิดแล้วผู้เรียนตอบว่า ควรทำหรือไม่ควรทำในสถานการณ์ดังกล่าว

8. วิธีสอนตามหลักพุทธ

สมณ อมรวิวัฒน์ ได้เสนอกระบวนการเรียนการสอนตามหลักพุทธ ซึ่งมี 3 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นนำ

1.1 ก่อนเริ่มบทเรียนแต่ละครั้ง ครูจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในชั้นเรียนให้สอดคล้องกับเนื้อหาของบทเรียน เช่น จัดป้ายนิเทศ จัดห้องเรียนให้สะอาดเรียบร้อย สะดวกในการจัดกิจกรรม

1.2 ครูใช้ช่วงเวลาที่เหมาะสม สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน แสดงความรัก ความเมตตาต่อนักเรียนอย่างจริงจัง เช่น ในตอนเช้าก่อนเข้าเรียน ขณะเรียนและพักรับประทานอาหารกลางวัน เพื่อให้นักเรียนเกิดความอบอุ่นใจและมีเจตคติที่ดีต่อครู

1.3 ครูเสนอสิ่งเร้าและสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนโดยการเล่านิทาน ให้ฟังแถบบันทึกเสียง และการเล่นเกมน่าสนใจ เพื่อให้นักเรียนสนใจเรียนการสอนในขั้นต่อไป

2. ขั้นสอน

นักเรียนฝึกปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการฝึกทักษะภาษาตามหลักพุทธ ตามลำดับดังนี้

- ครุภัณฑ์
- 2.1 การฝึกหัด ฟัง พูด อ่าน เขียน จากเนื้อหาสาระความรู้ที่
 - 2.2 การฝึกปรือ เพื่อจับประเด็นสาระความรู้และจดจำที่แม่นยำ
 - 2.3 การฝึกฝน โดยฝึกการใช้ภาษาในสถานการณ์ต่าง ๆ ให้
- คล่องแคล่วชัดเจน
- 2.4 การฝึกพิจารณาสาระความรู้จนเข้าใจแจ่มแจ้ง โดยใช้วิธีคิด

3 แบบ คือ

- 2.4.1 คิดจำแนกแยกแยะ
 - 2.4.2 คิดเชื่อมโยงสัมพันธ์
 - 2.4.3 คิดสรุปหลักการ
- 2.5 การฝึกสรุปรวมสาระความรู้เป็นหลักการด้วยเหตุผล จนเข้าใจแจ่มแจ้งและนำไปใช้ได้จริง

3. ขั้นสรุป

- 3.1 ครูและนักเรียนสรุปผลของการฝึกทักษะภาษาตามหลักเหตุผลและให้นักเรียนแสดงออกด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น ตอบคำถาม พูด เขียน แสดงบทบาทสมมติ ฯลฯ เพื่อแสดงความมั่นใจว่านักเรียนได้รับความรู้จากการฝึกทักษะภาษาและสามารถนำไปใช้ได้จริง
- 3.2 นักเรียนวัดและประเมินตนเองในด้านต่าง ๆ เช่น วิธีปฏิบัติต่อการฟัง การมีสมาธิในการเรียน ตลอดทั้งความรู้ที่ได้รับจากการเรียนในบทเรียนแต่ละครั้ง
- 3.3 การวัดและประเมินโดยเพื่อนนักเรียน เกี่ยวกับพฤติกรรมของนักเรียนในด้านต่าง ๆ เช่น ความเป็นกัลยาณมิตร การปฏิบัติตามหลักเหตุผล เป็นต้น
- 3.4 การวัดและประเมินโดยครูผู้สอน ซึ่งครูจะต้องวัดทั้งพฤติกรรมด้านความประพฤติ เกี่ยวกับความเป็นกัลยาณมิตรต่อเพื่อนนักเรียนและต่อครู ตลอดทั้งวัดความรู้ที่ได้จากการเรียนการสอนในแต่ละครั้ง
- 3.5 การสอนซ่อมเสริมและช่วยเหลือกันฉันท์กัลยาณมิตร โดยครูให้คำแนะนำเกี่ยวกับการแก้ไขการทำงานแบบฝึกหัด การศึกษาด้วยตนเองตามหลักเหตุผล นอกจากนั้นแล้วนักเรียนสามารถจับคู่กัลยาณมิตร เพื่อให้ความช่วยเหลือ แนะนำการเรียน การศึกษาค้นคว้าให้เกื้อกันและกัน ในเวลาที่เหมาะสม เช่น เวลาเข้าก่อนเข้าชั้นเรียน เวลาพักกลางวัน หรือ

เวลาเย็น (สำหรับนักเรียนที่บ้านอยู่ใกล้กัน)

กล่าวโดยสรุป การสอนตามหลักพุทธศต เน้นการสร้างศรัทธาที่ารู้ฝ่าฝืนเรียน เน้นการฝึกหัดและฝึกฝน เน้นการฝึกคิดอย่างถูกต้องแบบคาย และเน้นการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

จากงานวิจัยของ วิลาวรรณ จันณรงค์ (2530) ได้ทดลองสอนภาษาไทยแก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยใช้กระบวนการเรียนการสอนตามหลักพุทธศต ตามขั้นตอนของสุมน อมรวิวัฒน์ พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาไทยที่ได้รับการสอนตามหลักพุทธศตสูงกว่านักเรียนที่เรียนด้วยวิธีสอนตามแผนการสอนปกติ

และ กภาพล คิคประเสริฐ (2533) ยังได้ทดลองสอนภาษาอังกฤษแก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยใช้กระบวนการเรียนการสอนตามหลักพุทธศต พบว่า นักเรียนที่เรียนโดยใช้แผนการสอนตามหลักพุทธศตมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าเกณฑ์และยังมีความพึงพอใจต่อการเรียนวิชาภาษาอังกฤษอีกด้วย

นอกจากวิธีสอนตามแนวพุทธวิธีดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีการสอนตามแนวพุทธวิธีอีกวิธีหนึ่งที่มุ่งเน้นตัวผู้สอน การฝึกใช้ความคิดที่ถูกต้อง เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน คือการสอนโดยสร้างศรัทธาและ โยนิโสมนสิการ

การสอนโดยสร้างศรัทธาและ โยนิโสมนสิการ

พุทธธรรมเป็นสัจจะจากพระบรมศาสดาแห่งพุทธศาสนา ความเข้าใจเกี่ยวกับพุทธธรรมมีหลายสถานตามพื้นฐานและทัศนะของผู้ศึกษาพุทธธรรม อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีผู้พยายามจำกัดขอบเขตของพุทธธรรมเพียงปรัชญาและศาสนา หากพิจารณาแก่นแท้ของพุทธธรรมไม่เพียงแต่การฝึกสอนหลักจริยธรรมเท่านั้น แต่สามารถนำมาเป็นหลักในการฝึกอบรมสาระความรู้และการปฏิบัติได้อีกทางหนึ่ง

วีรยุทธ วิเชียรโชติ (2526) กล่าวถึงหลักธรรมสำคัญที่เป็นหัวใจของปรัชญาการศึกษาาระบอบอารยนิยมว่า การพัฒนาคนให้เป็นผู้มีคุณลักษณะที่ดี 3 ประการ คือ การศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้เป็นผู้รู้จักเหตุ การศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้เป็นผู้รู้จักผล การศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้เป็นผู้รู้จักตนเอง การศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้รู้จักประมาณ การศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้รู้จักกาล การศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้เป็นผู้รู้จักชุมชน การศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้เป็นผู้รู้จักบุคคล

กระบวนการพัฒนาปัญญา กระบวนการจัดการศึกษาที่จะช่วยให้นักเรียนรู้ได้ดำเนินชีวิตไปอย่างประเสริฐ คือ กระบวนการพัฒนาปัญญาเพื่อให้นักเรียนรู้ มีความคิด ความเห็น ความศรัทธาที่ถูกต้อง อันจะเป็นแก่นสารพลังหนุนให้บุคคลประพฤติ ปฏิบัติตนดีและถูกต้องตาม ทานองครองธรรมต่อไป (สุนน อมรวิวัฒน์, 2530) ปัญญาเริ่มเกิดขึ้นได้หลายวิธี เช่น ปัญญาที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ปัญญาที่เกิดจากการศึกษาและการพัฒนาการเรียนรู้ ปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณาหาสาเหตุ และปัญญาที่เกิดจากการฝึกอบรมและลงมือปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ อย่างไรก็ตาม ปัญญาที่มีความหมายระดับ เช่น ความหมายกว้างนั้นแบ่ง เป็นโลกีย์ปัญญา โลกุตระปัญญา และวิปัสสนาปัญญา การรับรู้ประสบการณ์ไม่จำเป็นต้องได้ความรู้ พอเริ่มต้นต้องมีการฝึกการสร้างปัญญา ต้องเริ่มจากการปฏิบัติ (พระเทพเวที, 2532)

สุนน อมรวิวัฒน์ (2530) ได้ประมวลสาระของกระบวนการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธวิธี ดังนี้

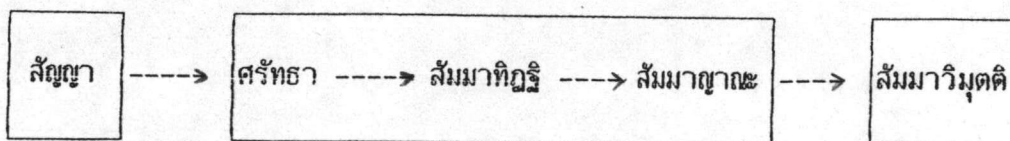
ขั้นที่ 1 สัญญา เป็นความรู้ขั้นพื้นฐานที่เกิดจากการกำหนดได้ หมายรู้ตามสามัญวิสัย เป็นความรู้ที่เกิดจากการรับรู้และจากการเรียนรู้ จากการทดลองผิดลองถูก ยังไม่ได้พิสูจน์ความรู้นั้น

ขั้นที่ 2 ศรัทธา เป็นการพัฒนาปัญญาที่เกิดจากแรงผลักดันให้เกิดความสนใจ ใฝ่รู้ โดยเริ่มจากบุคคลได้ตระหนักว่าความรู้พื้นฐานที่มีไม่เพียงพอที่จะช่วยให้อำนาจดำเนินชีวิตไปอย่างสมบูรณ์ได้ จำเป็นต้องได้รับการฝึกหัดอบรม จึงเกิดความพอใจที่จะเรียน เกิดความเลื่อมใสในตัวผู้สอนและเกิดความเชื่อในเหตุผลของคำสอนนั้น

ขั้นที่ 3 สัมมาทิฐิ ปัญญาที่เกิดจากสัมมาทิฐิ ทำให้นักบุคคลมีความเชื่อในหลักการ ค่านิยมที่กำหนด ซึ่งแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของตน ซึ่งเกิดจากการแสวงหาความรู้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ จากการฟัง การพูด การสังเกต การสนทนา

ขั้นที่ 4 สัมมาญาณเป็นจุดเริ่มการศึกษาหาความรู้ด้วยการปฏิบัติอบรม และการคิดค้น โดยแยกคายด้วยตนเอง ซึ่งเป็นปัญญาที่มองเห็นตามสภาวะที่เป็นจริงของชีวิตโดยแท้ที่เริ่มละจากศรัทธาและความเชื่อ ความเลื่อมใสศรัทธาในตัวบุคคล

กระบวนการพัฒนาปัญญา .

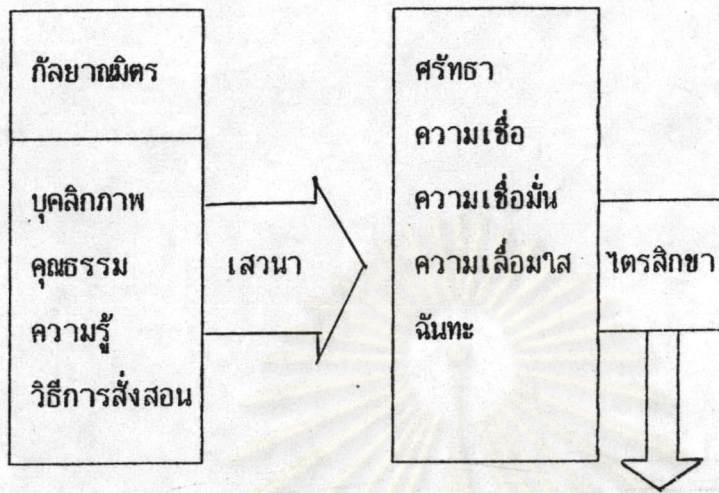
กระบวนการสร้างศรัทธา

กระบวนการสร้างศรัทธา สัมมาทิฏฐินั้น เริ่มต้นในระบบการศึกษาตามหลักการของ พระพุทธศาสนาและ เป็นธรรมที่ต้องพัฒนาให้บริสุทธิ์ชัดเจนและเป็นอิสระมากขึ้น ดังนั้นการสร้าง เสริมสัมมาทิฏฐิ จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ซึ่งต้องอาศัยปัจจัย 2 ประการคือ (พระราชวรมุนี, 2524)

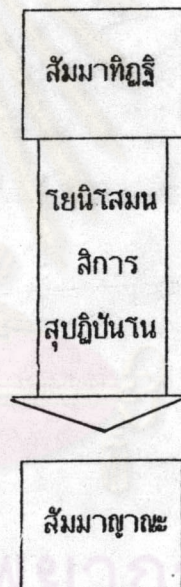
1. ปรโตโฆสะ หมายถึง เสี่ยงจากผู้อื่น การกระดุนหรือชักจูงจากภายนอก เช่น การสั่งสอน การแนะนำ การถ่ายทอด การโฆษณา คาบอกเล่า ข่าวสาร ข้อเขียน คำชี้แจง อธิบาย การเรียนรู้จากผู้อื่น โดยบุคคลนั้นมีคุณสมบัติความเป็นกัลยาณมิตร องค์ประกอบ ดังกล่าวเป็นองค์ประกอบภายนอก ได้แก่ ปัจจัยทางสังคม หรือเรียกว่า "วิธีการแห่งศรัทธา"

วิธีการที่เริ่มต้นด้วยศรัทธาและอาศัยศรัทธาเป็นสำคัญ เมื่อนำมาใช้ปฏิบัติใน ระหว่างการศึกษอบรม ต้องพิจารณาให้ได้รับการแนะนำชักจูงสั่งสอนให้ได้ผลดีที่สุด สุนน อมรวิวัฒน์ (2530) กล่าวว่า ศรัทธาที่แท้ตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา มีาษศรัทธาที่ใช้อารมณ์ อย่างลึ้มเหตุผล แต่ศรัทธาต้องมีปัญญาควบคุม ส่งเสริมความคิดวิเคราะห์และ ได้ทดลองปฏิบัติ จนประจักษ์ความรู้จริงด้วยตนเองสิ้นความสงสัยและ เกิดศรัทธาคือ มั่นใจว่าเป็นไปได้ มั่นใจว่า มีคุณค่า มั่นใจว่าพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ พระราชวรมุนี (2524) กล่าวว่า ในระบบการศึกษา อบรมจากัดให้เป็นปรโตโฆชะ หรือวิธีแห่งศรัทธามุ่งหมายด้วยหลักที่เรียกว่ากัลยาณมิตร หรือ กัลยาณมิตรตา กล่าวคือ ความมีกัลยาณมิตรมีความหมายครอบคลุมทั้งตัวผู้บรมสั่งสอน คือ พ่อ แม่ ครู อาจารย์ ฯลฯ รวมทั้งคุณสมบัติของครูผู้สอน หลักการ วิธีการ อุปกรณ์ อูบายต่าง ๆ ในการสอนและการจัดดำเนินการต่าง ๆ ส่วน สุนน อมรวิวัฒน์ ได้สรุปความเป็นกัลยาณมิตร ในวิธีการแห่งศรัทธา ใน "ระบบการสอนตามแนวพุทธวิธี" ว่า กัลยาณมิตรประกอบด้วย บุคลิกภาพ คุณธรรม ความรู้ วิธีการสั่งสอนในสิ่งแวดล้อมที่มีบรรยากาศและแรงจูงใจ (สุนน อมรวิวัฒน์, 2530)

กระบวนการสร้างศรัทธาที่เริ่มต้นด้วยการเป็นกัลยาณมิตร

(สุนน อมรวิวัฒน์, 2530)

2. โยนิโสมนสิการ (การทำเนาะใจโดยแยบคาย) คือการใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็นหรือการคิดอย่างมีระเบียบ หมายถึง การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายโดยมองตามสิ่งนั้น ๆ มันเป็นของมัน และโดยวิธีหาเหตุผล สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ออกให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์ สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้ลึกลับด้วยคัมภีร์ อุพทานของตนเข้าจับ (Analytical relation: reasoned or systematic attention) ปัจจัยนี้เรียกว่าปัจจัยโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นปัจจัยภายใน ได้แก่ ปัจจัยในตัวบุคคลเรียกว่า วิธีการแห่งปัญญา

โยนิโสมนสิการ ประกอบด้วย

1. อุบายมณสิการ แปลว่า คิดหรือพิจารณาโดยอุบาย คือ คิดอย่างมีวิธี หรือถูกวิธีที่จะพาให้เข้าถึงความจริงสอดคล้องเข้ากับแนวสัจจะ ท้าทายยังรู้สภาวะลักษณะและสามัญลักษณะของสิ่งทั้งหลาย
2. ปกมณสิการ แปลว่า คิดเป็นทางหรือคิดถูกทาง คือคิดได้ต่อเนื่อง เป็นลำดับ จัดลำดับได้หรือมีลำดับมีขั้นตอน เล่นเป็นแถวเป็นแนว หมายถึง ความคิดเป็นระเบียบ ตามแนวเหตุผล
3. การณมณสิการ แปลว่า คิดตามเหตุ คิดค้นเหตุ คิดตามเหตุ หรือคิดอย่างมีเหตุผล หมายถึงการคิดสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดกันแห่งเหตุปัจจัย พิจารณา สืบสาวหาเหตุที่ถึงต้นเค้าหรือแหล่งที่มาซึ่งส่งผลต่อเนื่องตามลำดับ
4. อุปาทาทกมณสิการ แปลว่า คิดพาให้เกิดผลคือใช้ความคิดพาให้เกิดผลที่พึงประสงค์ เล็งเห็นถึงการคิดอย่างมีเป้าหมาย หมายถึง การคิดการพิจารณาที่พาให้เกิดกุศลกรรม เช่น ปลุกเร้าให้เกิดความเพียร การรู้จักคิดในทางที่ทำให้หายหวาดกลัว หายโกรธ การพิจารณาที่พาให้มีสติหรือพาให้จิตใจเข้มแข็ง เป็นต้น

ขอบเขต (Scope) และบทบาท (Function) ของโยนิโสมนสิการนั้นกินความหมายกว้าง ครอบคลุมตั้งแต่การนึกคิดอยู่ในแนวทางศีลธรรม การคิดหลักความดีงามและหลักความจริงต่าง ๆ ไปจนถึงการคิดแยกแยะองค์ประกอบและสืบสาวหาเหตุปัจจัยที่ต้องใช้ ปัญญาละเอียด ศรัทธาเป็นอาหารหล่อเลี้ยงโยนิโสมนสิการ เพราะปรโตโฆสะที่เป็นกัลยาณมิตร อาศัยศรัทธานั้นเป็นทาง เดินและ โยนิโสมนสิการก็กลับเป็นปัจจัยส่งเสริมศรัทธา ชวนให้ตั้งใจ ศึกษายิ่งขึ้น (สุนน อมรวิวัฒน์, 2530)

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการนั้นมุ่งให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจตามความเป็นจริง สามารถพัฒนาตนเองไปสู่อิสรภาพได้อย่างแท้จริง พระราชวรมุนี (2524) ได้จัดทำหมวดหมู่ของวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ไว้ 10 วิธี คือ

1. วิธีคิดแบบสืบสาวหาเหตุปัจจัย คือ การพิจารณาเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์

ที่เกิดขึ้นเป็นผลของการกระทำต่าง ๆ สืบค้นสืบสาวไปถึงสาเหตุและส่วนประกอบที่ทำให้เกิดผลเช่นนั้น วิธีคิดการสืบค้นหรือสืบสาวหาสาเหตุ อาจทำได้โดยการหาความสัมพันธ์หรือการตั้งคำถามแล้วหาคำตอบก็ได้

2. วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ วิธีคิดแบบนี้นอกจากจะเป็นการแยกแยะองค์รวมของสรรพสิ่งออกเป็นองค์ประกอบย่อย ๆ แล้ว ยังมีการคิดวิเคราะห์และจัดประเภทหมวดหมู่ขององค์ประกอบย่อย ๆ นั้นด้วย

3. วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์หรือวิธีคิดแบบรู้เท่าทัน ธรรมชาติวิธีคิดแบบนี้ต้องอาศัยความรู้ ประสบการณ์ที่มากพอและต้องสามารถคิดสืบค้น เหตุผลและคิดจำแนกแยกแยะได้พร้อมกันไปด้วย ผู้ที่สามารถคิดแบบสามัญลักษณ์นี้ได้มักเป็นผู้ที่มีสติไม่ถูกรบกวนตามอารมณ์และความรู้สึก เพราะ เมื่อเผชิญสถานการณ์ที่ดีหรือร้ายประการใด ก็รู้เท่าทันถึงสภาพลักษณะขององค์รวม องค์ประกอบย่อยและลักษณะ อันเป็นธรรมชาติ ธรรมชาติของสภาพนั้น

4. วิธีคิดแบบอริยสัจจ์ วิธีคิดแบบนี้ เป็นวิธีแห่งการดับทุกข์และวิธีหลักที่สามารถครอบคลุมวิธีคิดแบบอื่น ๆ ได้ทั้งหมด วิธีคิดแบบนี้มีลักษณะทั่วไป 2 ประการ คือ

4.1 วิธีคิดตามเหตุและผล สืบสาวจากผลไปหาเหตุแล้วแก้ไขต้นเหตุ

4.2 การกำหนดรู้และทำความเข้าใจปัญหาให้ชัดเจนแล้วคิดแก้ไขเหตุของปัญหาให้ตรงจุดตรงเรื่อง ตรงความมุ่งหมาย ไม่ฟังชานออกไปเรื่องอื่น และต้องเป็นการแก้ไขที่ปฏิบัติได้จริง

วิธีคิดแบบแก้ปัญหา มีขั้นตอนจัดเป็น 2 คู่ คือ

คู่ที่ 1 1.1 กำหนดตัวปัญหา

1.2 กำหนดเหตุของปัญหา

คู่ที่ 2 2.1 จุดหมายซึ่งเป็นภาวะสิ้นปัญหา

2.2 วิธีการปฏิบัติเพื่อแก้ไขสาเหตุและเพื่อบรรลุภาวะสิ้นปัญหา

5. วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์หรือวิธีคิดตามหลักการและจุดมุ่งหมาย วิธีคิดแบบนี้ เป็นวิธีคิดที่มีหลักการ (ธรรม) มีความมุ่งหมาย (อรรถ) ซึ่งหลักการหรือหลักธรรมมีทั้งลักษณะที่เป็นหลักการใหญ่และหลักการย่อยต่างก็มีความสัมพันธ์สืบเนื่องกัน สอดคล้องซึ่งกันและกัน ส่วนความมุ่งหมายมีทั้งความมุ่งหมายในลักษณะอุดมคติ (Ultimate Good) ความมุ่งหมายในอนาคตและความมุ่งหมายในปัจจุบันตามนัยแห่งพุทธศาสนา หลักการและความมุ่งหมายเป็น

พื้นฐานและทิศทางของการปฏิบัติทุกสถาน วิธีคิดเช่นนี้จึงเป็นกระบวนการของเหตุและผล สัมพันธ์กันตลอดเวลา

6. วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก วิธีคิดแบบนี้เป็นการคิดวิเคราะห์สรรพสิ่ง ทั้งมวลตามความเป็นจริง โดยมองเห็นและยอมรับความจริงว่ามีทั้งด้านดี (เป็นคุณ) ด้านเสีย (เป็นโทษ) เมื่อเห็นทั้งด้านดีและด้านเสียแล้ว ทางออก (Solution and Outcomes) คืออะไรหรือเป็นอย่างไร

7. วิธีคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม วิธีคิดแบบนี้เป็นวิธีคิดใกล้ชิดกับ "ความต้องการ" และ "การประเมินค่า" ของบุคคล ความต้องการและการคิดประเมินค่าสรรพสิ่ง หากมิได้ใช้สติและปัญญาแล้วก็เป็น "คัมภีร์" ที่ต้องกำจัดให้สิ้นไป

พระราชวรมณี (ประยูรค์ บยุคโต, 2524) ได้อธิบายไว้ในเรื่องของการคิด โดยแยกค่าง่า คุณค่าแท้ หมายถึง คุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายที่อาศัยปัญญาเป็นเครื่องวัดและเป็นคุณค่าหรือประโยชน์ที่สนองความต้องการของชีวิตโดยตรง คุณค่าของสรรพสิ่งจึงเป็นคุณค่าที่เกิดจากบทบาทหน้าที่และผลของบทบาทหน้าที่อย่างแท้จริง ส่วนคุณค่าเทียม หมายถึง คุณค่าหรือประโยชน์ที่มนุษย์ปรุงแต่งพอกพูนขึ้นจากประโยชน์ และหน้าที่อันแท้จริงของมัน คุณค่าเทียมนี้อาศัยคัมภีร์เป็นเครื่องวัดและตีราคาทำให้เกิดความทะยานอยาก แก่งแย่ง ริษยา ปราศจากความสงบสุข

8. วิธีคิดแบบปลูกเร้าคุณธรรม คือวิธีคิดที่รู้จักนำเอาประสบการณ์ที่ผ่านพบมา คิดปรับปรุงไปในทางที่ดีงาม เป็นประโยชน์ เป็นกุศล ทำให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อบุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อมมีจิตอาสาผ่องแผ้ว

9. วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในปัจจุบัน เป็นวิธีคิดวิเคราะห์เหตุผล เชื่อมโยงสัมพันธ์ องค์ประกอบต่าง ๆ จนเกิดการรู้คิดที่จะทำปัจจุบันให้ดีที่สุด

10. วิธีคิดแบบวิภาษวาท วิธีนี้ไม่ใช่วิธีคิดโดยตรง แต่เป็นวิธีพูดหรือแสดงหลักการแห่งคำสอน แสดงออกและสื่อความหมายตามความคิดที่แจ่มแยกแยะ ประเด็นและแง่มุมต่าง ๆ อย่างครบถ้วนและตรงตามความจริง

สุนน อมรวิวัฒน์ ได้นำหลักของศรัทธากับโยนิโสมนสิการ มาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยอธิบายว่า

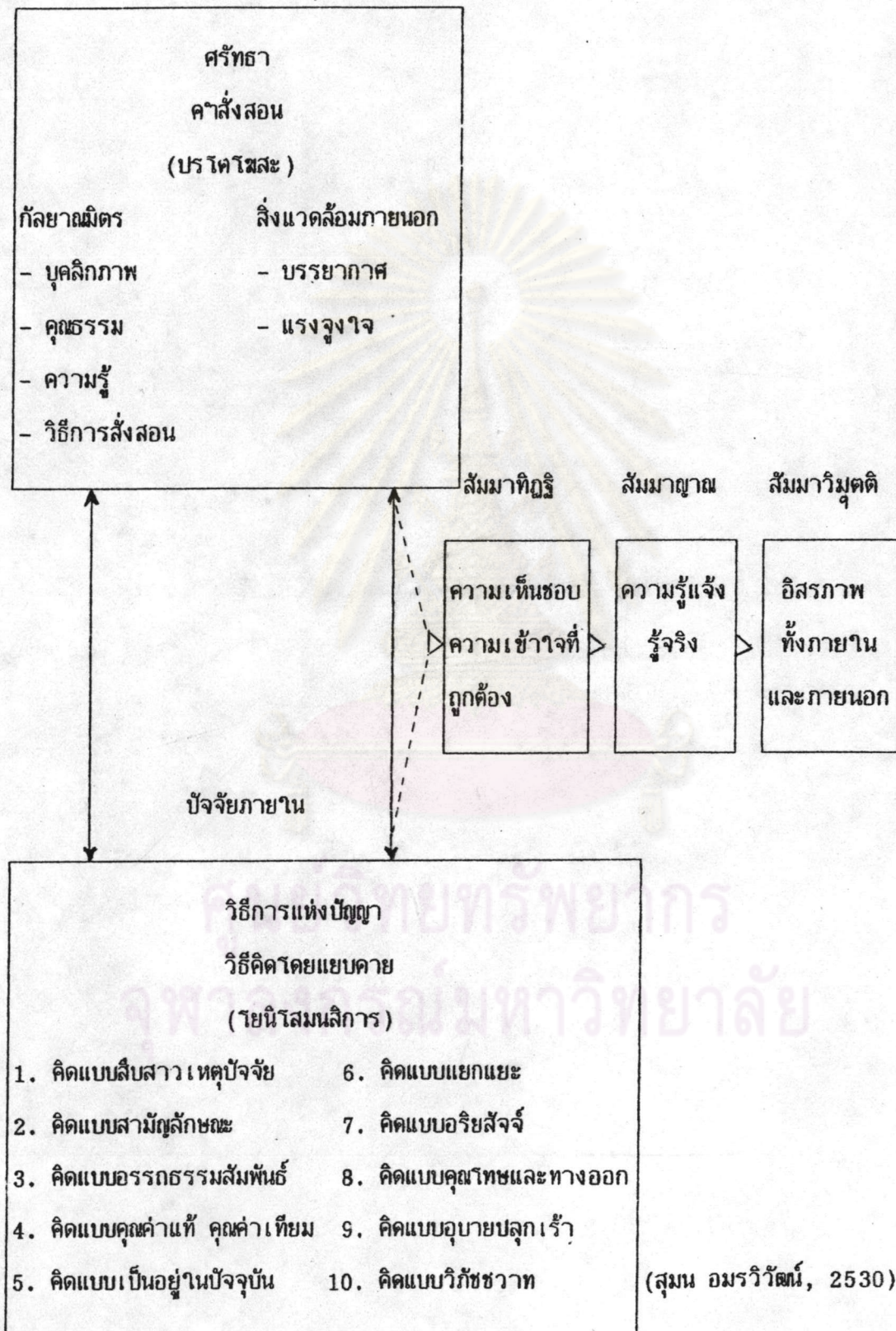
การสอนโดยสร้างศรัทธาและ โยนิโสมนสิการ เป็นวิธีการเรียนรู้ที่มีลักษณะ บูรณาการของหลักจิตวิทยาการเรียนรู้ หลักการแนะแนวและหลักการสอนอย่างผสมกลมกลืน ได้สัดส่วนสมดุลกัน มุ่งเน้นให้ครูเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ ครูและศิษย์มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน จัดปัจจัยภายนอกที่เหนี่ยวนำส่งเสริมจูงใจและปลุกเร้าให้เกิดความเชื่อในตัวครูผู้สอน สารที่เรียนและวิธีการเรียนว่าจะเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ตัวผู้เรียน เน้นการคิดวิเคราะห์ อย่างแยบคาย ใช้วิธีการแห่งปัญญาในการศึกษาเล่าเรียน การคิดเป็น ปฏิบัติเป็นและแก้ปัญหาเป็น ในสาระความรู้ที่ได้รับการอบรมสั่งสอน (สุนน อมรวิวัฒน์, 2530)

การสร้างศรัทธา การสร้างศรัทธาเป็นปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนา ประสบการณ์ทางการศึกษา ดังนั้นก่อนที่จะเริ่มต้นกระบวนการสอน ทั้งครูและศิษย์จะต้องมีความเชื่อมั่นในสาระความรู้ที่จะศึกษา และมีความคิดเห็นว่าสาระความรู้นั้นจักช่วยนำไปสู่ ความเจริญ ซึ่งจะช่วยให้เกิดแรงพ้อใจ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ความพากเพียรพยายาม จิตตะ ความเอาใจใส่ วิมังสา การไตร่ตรองใคร่ครวญเหตุผล ฉะนั้นในขั้นของศรัทธาจึงมีองค์ ประกอบคือ คำสั่งสอนที่ดี สั่งสอนโดยครูเป็นกัลยาณมิตรศิษย์มีฉันทะ พึงใจ ใฝ่รู้ในคำสอนนั้น บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมส่งเสริมการเรียนรู้ ครูมีวิธีการสอนที่ดี (สุนน อมรวิวัฒน์, 2530)

ระบบการสอน: โยนิโสมนสิการ เมื่อเกิดศรัทธาแล้วจะต้องกำกับด้วย วิธีการแห่งปัญญา จึงจะ เกิดสัมมาทิฐิ สัมมาญาณ และสัมมาวิมุตติ ดังนั้นวิธีการแห่งปัญญา จึง เป็นวิธีการศึกษาฝึกหัดอบรมที่สำคัญซึ่งจะทำให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น โดยเน้นหลักการคิดโดยแยบคาย คือ คิดอย่างมีวิธีหรือคิดถูกวิธี คิดเป็นทางหรือคิดถูกทาง คิดอย่างมีเหตุผล คิดให้เกิดผล (สุนน อมรวิวัฒน์, 2530)

จากหลักการสร้างศรัทธาและ โยนิโสมนสิการ สุนน อมรวิวัฒน์ ได้นำมาจัด เป็นระบบการสอน เป็นขั้นตอนและสัมพันธ์กับองค์ประกอบต่าง ๆ ในกระบวนการสอนตาม แนวพุทธวิธี ดังนี้

ระบบการสอนตามแนวพุทธวิธี

(สุนน อมรวิวัฒน์, 2530)

การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ

สมน อมรวิวัฒน์ (2531) ได้นำแนวคิดดังกล่าวมาสร้างเป็นหลักการและขั้นตอนการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ ดังนี้

หลักการ

ครูเป็นบุคคลสำคัญที่สามารถจัดสภาพแวดล้อม แรงจูงใจและวิธีการสอนให้ศิษย์เกิดศรัทธาที่จะเรียนรู้ ได้รับการฝึกฝนวิธีคิดโดยแยบคาย นำไปสู่การปฏิบัติจนประจักษ์จริง การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการมุ่ง เน้นให้ครูและศิษย์มีความสัมพันธ์อันมีต่อกัน และศิษย์ได้มีโอกาสแสดงออก ปฏิบัติอย่างถูกวิธีจนสามารถแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

ขั้นตอนการสอน

ขั้นนำ การสร้างเจตคติที่ดีต่อครู วิธีการเรียนและบทเรียน

1. การจัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมาะสม คือ เหมาะกับระดับชั้น เหมาะกับวัยและภูมิหลังของนักเรียน เหมาะกับวิธีการเรียนการสอน เหมาะกับบทเรียนที่จะสอน
2. บุคลิกภาพของครูและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับศิษย์ คือ บุคลิกภาพทางกายมีความสะอาด แจ่มใส สงบและสรวม เป็นผู้มีความสุขจิตใจดีคือมีจิตใจสะอาด และมีความมั่นใจในตนเอง
3. การเสนอสิ่งเร้าและแรงจูงใจ คือ ใช้สื่อการสอนหรืออุปกรณ์และวิธีการต่าง ๆ จัดกิจกรรมชั้นนำความเร้าความสนใจ น่าสนุก นักเรียนได้ตรวจสอบความรู้ ความสามารถของตนและได้รับทราบผลทันทีที่เป็นการเสริมแรง

ขั้นสอน

1. ครูเสนอปัญหาที่เป็นสาระของบทเรียนหรือเสนอหัวข้อเรื่อง ประเด็นสำคัญของบทเรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ
2. ครูแนะแหล่งวิทยาการและข้อมูล
3. นักเรียนฝึกการรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้และหลักการ โดยใช้ทักษะที่เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ ทักษะทางวิทยาศาสตร์และทักษะทางสังคม

4. ครูจัดกิจกรรมที่เร้าให้เกิดการคิดวิธีต่างๆ โดยใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

ขั้นสรุป

1. ครูและนักเรียนสรุปผลของการปฏิบัติตามทางเลือกนั้น ให้นักเรียนแสดงออกด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น พูด เขียน อ่าน แสดงวิธีคิด เพื่อยืนยันความมั่นใจว่าสาระที่เรียนในบทเรียนนั้นมีความเป็นไปได้ มีคุณค่าและปฏิบัติได้ผลจริง

2. ครูและนักเรียนอภิปราย นักเรียนสอบถามข้อสงสัย ครูอธิบายและสรุปบทเรียน

3. การวัดและประเมินผล คือการประเมินผลตนเอง ประเมินผลโดยกัลยาณมิตร การประเมินผลเป็นกลุ่ม การประเมินผลโดยครู (สุมน อมรวิวัฒน์, 2530)

จากการสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ ดังกล่าวนี้ ทำให้มีการนำไปใช้ในการเรียนการสอนโดย วรณา สุตวิจิตร (2527 ได้ทำการทดลองสอนจริยศึกษาแก่นักเรียนชั้นประถมศึกษา พบว่า ความคิดรวบยอดเชิงจริยธรรมของนักเรียนที่ครูสอนตามแผนการสอนปกติและที่ครูสอนโดยสร้างศรัทธาตามแนวพุทธวิธีมีความแตกต่างกัน นักเรียนที่เรียนตามแผนการสอนปกติและนักเรียนที่เรียนตามแผนการสอนโดยสร้างศรัทธา มีการเรียนรู้มีขีดมีเลขคณิตคะแนนหลังสอนสูงกว่าก่อนสอน อย่างมีนัยสำคัญ

สมาน สาครจิตร (2532) ได้้นำการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการไปทดลองสอนคณิตศาสตร์แก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 พบว่า นักเรียนที่เรียนคณิตศาสตร์ด้วยการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ มีการเรียนรู้และมีการพัฒนาการด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น และนักเรียนยังมีเจตคติที่ดีต่อคณิตศาสตร์และครูคณิตศาสตร์ด้วย โดยสังเกตจากมีขีดมีเลขคณิตของคะแนนประเมินหลังสอน

นอกจากนี้ ถิชา พัฒมากุล (2533) ยังได้้นำการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการมาประยุกต์กับกระบวนการเผชิญสถานการณ์ เพื่อศึกษาความสามารถในการตัดสินใจแก้ปัญหาและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 พบว่า นักเรียนมีความสามารถในการแก้ปัญหาเมื่อเผชิญสถานการณ์สูงกว่าเกณฑ์ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตสูงกว่าเกณฑ์ และยังมีความสัมพันธ์กัน

ในทางบวกอีกด้วย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่า การจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธีสอน มีผลทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ และมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น มีความสอดคล้องต่อความต้องการชีวิต เหมาะที่จะนำหลักการเหล่านี้มาประยุกต์ใช้กับกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ศูนย์วิทย์ทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย